



A P O S T R O F

Ședință comemorativă a SLR

TIMP ÎNDELUNGAT, Societatea de Limba Română din Voivodina – Republica Serbia (SLR), înființată la 3 martie 1962, a fost unica forță instituționalizată din această parte a lumii care a concentrat, pe măsura posibilităților, viața științifică și culturală a românilor din Voivodina.

Pe lângă regretatul prof. univ. dr. Radu Flora, care a fost fondatorul SLR, incontestabil, printre pilonii acestei prestigioase asociații cultural-științifice s-au găsit și învățătorul Pantelimon Panta Cebzan, prof. univ. Emil Filip și ziaristul Petru Cârdu, poet, traducător și editor, care recent au plecat în eternitate.

În semn de respect față de distinsele personalități, miercuri, 11 mai 2011, la Institutul pentru Cultură al Voivodinei din Novi Sad, Societatea de Limba Română din Voivodina-Filiala Novi Sad a organizat o ședință comemorativă la care a fost adus omagiu celor trei oameni de cultură, entuziaști promotori culturali care au lăsat amprente puternice în viața cultural-științifică a românilor din Voivodina.

În urma unui minut de reculegere, Lucian Marina, președintele SLR a vorbit mai întâi despre Pantelimon Panta Cebzan, care, deși a avut 92 de ani, a fost vital și activ până nu a plecat printre cei dreپți. A fost unul dintre membrii fondatori și președinte al SLR (1972-1980), președinte al Activului Învățătorilor (1972-1980), casier și membru al Comitetului de conducere, respectiv al Președinției SLR. A fost și coordonator al Bibliotecii Românești „Andrei Șaguna” (în înființare la Casa Butoarcă din Vârșeț, cu binecuvântarea PSS Daniil, episcop de Dacia Felix).

Despre prof. univ. Emil Filip, mulți ani secretar, iar apoi și președinte al Societății de Limba Română din Voivodina, respectiv președinte al Comitetului de conducere al SLR (1974-1976) și președinte al Președinției SLR (1980-1981), a vorbit cu cuvinte alese președintele SLR, care a reliefat contribuția regretatului profesor universitar, traducător și esecist în cadrul SLR, unde a desfășurat o bogată activitate în domeniul limbii și literaturii. A fost unul dintre principalii organizatori și participant activ la sesiunile științifice organizate de SLR în perioada 1968-1979 și la simpoziioanele iugoslavo(sârbo)-române, organizate de Societatea de Limba Română în perioada 1970-1980.

Prof. Ileana Dorina Bulic a subliniat în mod deosebit contribuția la elaborarea publicației *Analele Societății de Limba Română*, a celor cinci volume de *Contribuții la istoria culturală a românilor din Voivodina*, a renumitelor *Acte ale simpoziioanelor iugoslavo(sârbo)-române*, precum și a altor publicații editate de această asociație, care se ocupă în principal de păstrarea și cultivarea limbii române.

Partea finală a ședinței comemorative a fost dedicată evocării operei și contribuției aduse de Petru Cârdu, renumit ziarist și publicist, poet, traducător, critic literar și editor, membru activ în special al Filialei din Vârșeț a SLR și în cadrul Cenaclului Literar „Radu Flora”, participant de la prima și până la ultima ediție a Taberei de Creație a Scriitorilor Români din Voivodina, supranumită Colonia Literară și organizată în mod tradițional de SLR (într-o perioadă și de revista *Lumina*). Despre opera renumitului creator, care a fost și coordonator al Consiliului artistic al Teatrului Profesionist Român din Voivodina, a vorbit prof. univ. dr. Ofelia Meza, care a citit și un eseu. Președintele SLR a spus că numele lui Petru Cârdu este immortalizat atât grație numeroaselor cărți traduse și publicate la Editura Comunei Literare din Vârșeț – KOV, în colecțiile „Atlasul vânturilor”, „Insomnia”..., cât și datorită Premiului European pentru Poezie pe care l-a instituit și decernat unui număr de 17 creatori de marcă de pe diferite continente, orașul de la poalele Dealurilor Vârșețului fiind înscris pe harta reuniunilor culturale mondiale.

Cu acest prilej, la reuniunea la care, pe lângă români, au participat și sârbi, croați, ruteni, a vorbit și renumitul expert în esperanto Boriša Miličević, care a și citit unele poezii în limba sârbă ale „ambasadorului literaturii române în Serbia” și unele poeme ale lui traduse în esperanto.

Plânși de rude și prieteni, au plecat în eternitate încă trei membri ai SLR, personalități remarcabile, care vor rămâne mereu în amintirea noastră.

LUCIAN MARINA

In memoriam

MIRCEA HORIA SIMIONESCU

ÎN ZORII zilei de 18 mai 2011 s-a stins din viață, în București, MIRCEA HORIA SIMIONESCU, unul dintre cei mai mari prozatori ai literaturii române dintotdeauna. S-a născut pe 23 ianuarie, la Tîrgoviște. Alături de Radu Petrescu și Costache Olăreanu, a făcut parte din așa-numita „Școală de la Tîrgoviște”, care a deschis drumul postmodernismului românesc. Impunătoarea operă a lui Mircea Horia Simionescu, compusă din numeroase romane, nuvele, povestiri, confesiuni și eseuri, s-a construit în jurul tetralogiei *Îngeniosul bine temperat*, una dintre marile capodopere ale literaturii noastre: *Dicționar onomastic* (1969), *Bibliografia generală* (1970), *Breviarul* (1980), *Toxicologia sau Dincolo de bine și dincoace de rău* (1983). Cu alte volume-sateliti: *Jumătate plus unu: Alt dicționar onomastic* (1976), *Paltonul de vară* (1996) ș.a. Proză scurtă: *După 1900, pe la amiază* (1974), *Banchetul* (1982), *Povestiri galante* (1994). Ultima sa carte antumă este masiva culegere de poeme *Versete de unică folosință* (2010).

FĂNUȘ NEAGU

UNIUNEA SCRITORILOR din România și Asociația Scriitorilor București anunță cu profundă tristețe încetarea din viață marți, 24 mai 2011, a marelui prozator FĂNUȘ NEAGU, membru al Academiei Române. În perioada decembrie 1993-1996 a fost director al Teatrului Național din București. În noiembrie 1993 a devenit membru corespondent al Academiei Române, iar în 2001 a devenit membru titular.

În anul 1954, Fănuș Neagu a debutat cu povestirea *Dușman cu lumea*, în revista *Timărul scriitor*. În anul 1960 are loc debutul editorial, cu volumul de povestiri *Ninzea în Bărăgan*, volum retipărit în 1964 sub titlul *Cantonul părăsit*. A mai publicat numeroase romane, între care de un mare ecou s-au bucurat *Îngerul a strigat* și *Frumoșii nebuni ai marilor orașe*, precum și culegeri de povestiri. În anul 1985 i s-au jucat piesele *Echipa de zgomote* la Teatrul Majestic și *Olelie* la Teatrul Național din București, iar în anul 1993, la Teatrul Național din București și la Teatrul Național din Timișoara, piesa *Casa de la Miezul Noptii sau Păiața sosește la timp*.

Fănuș Neagu a fost un reputat cronicar sportiv, cronicile sale, adunate și în volume, avînd un deosebit succes în perioada în care a susținut rubrici de sport. Alte volume de largă notorietate ale lui Fănuș Neagu au fost *Cărțile cu prieteni*, în care a adunat portretele unor confrăți.

Prin dispariția lui Fănuș Neagu, literatura română și viața noastră literară suferă o dureroasă și ireparabilă pierdere.

GHEORGHE ENE

UNIUNEA SCRITORILOR din România și Asociația Scriitorilor București anunță cu profundă tristețe încetarea prematură din viață a prozatorului GHEORGHE ENE. S-a născut la 16 octombrie 1950, în satul Căldărești, comuna Pogoanele, județul Buzău. După studii liceale făcute la Buzău, a absolvit Facultatea de Filologie a Universității București în anul 1973. A fost membru al Cenaclului Junimea. Începând cu 2001, a editat în satul natal revista *Dincoace de pod*. A debutat ca prozator în antologia *Desant '83*, fiind unul dintre reprezentanții marcantii ai generației '80 în proză. A debutat însă cu versuri în revista *Luceafărul* și figurează în antologiile *Tineri poeți* (1969) și *Semnul că nu cunoaștem eclipsa* (1978). A publicat volumul de proză *O povodanie a textului* (Editura Paralela 45, 1999) și mai multe volume de versuri, ultimul fiind *Texte de dincoace*, în 2007. Prin dispariția lui Gheorghe Ene, literatura noastră suferă o dureroasă pierdere.

HORIA GÂRBEA

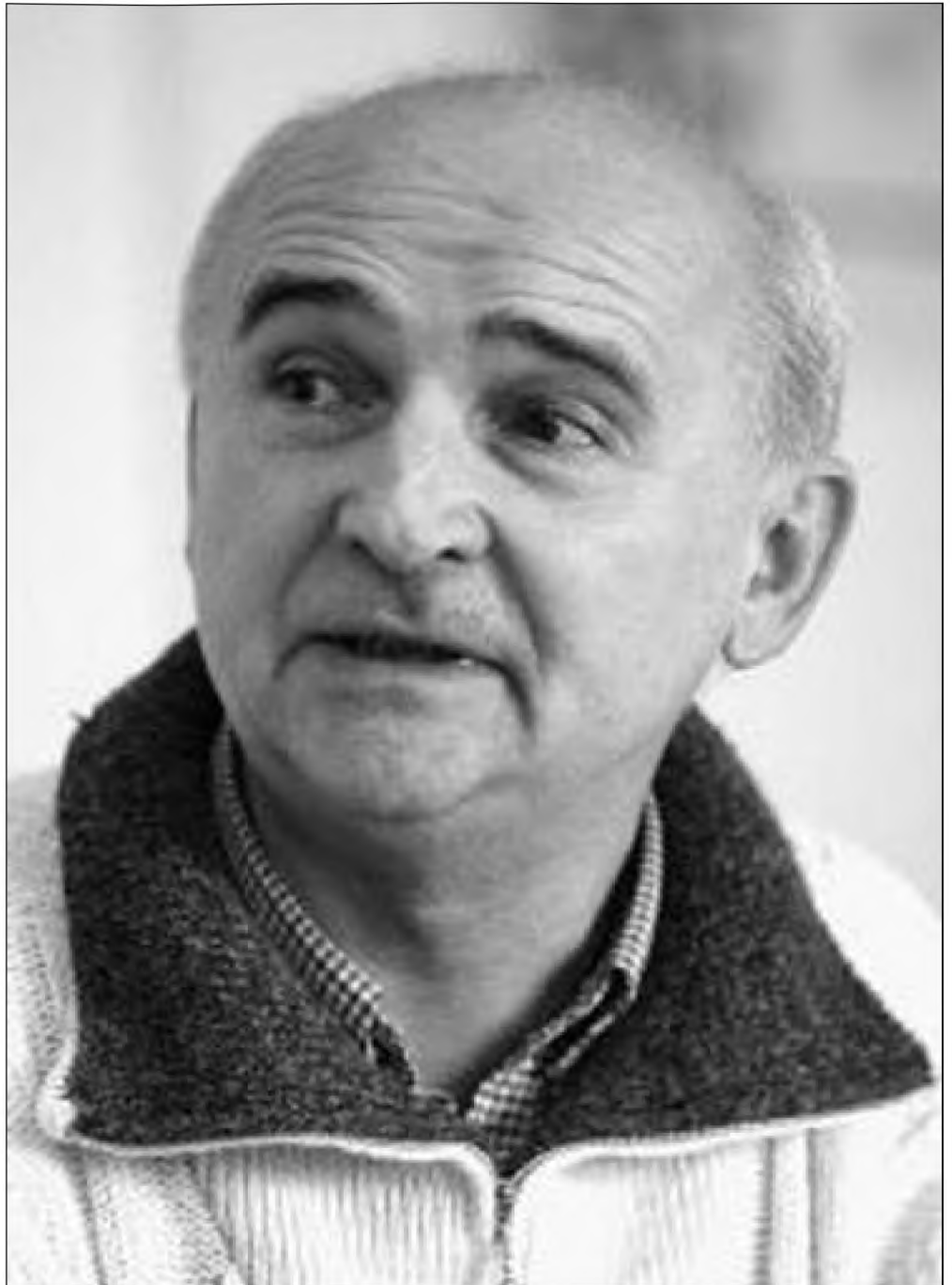
ION ZUBAȘCU, fie-i țărîna ușoară!

Marta Petreu

A FOST UN fantast și un entuziast, care din supunere față de Dumnezeu a socotit că boala pe care a făcut-o i-a fost dată ca șansă: de evoluție spirituală. La fel ca în cazul lui Petru Cârdu, prietenia cu care m-a onorat în ultimii cinci, poate șase ani a fost creația lui și inițiativa lui. Și-a fost, o spun cu mâna pe inimă, un foarte bun prieten. Unul care nu uita să îmi trimită o colindă rară de Crăciun sau o urare la fel de rară de Anul Nou, cîntate de el însuși și culese din Maramureșul lui natal. Era deja bolnav cînd ne-am împrietenit și asta ne-a dat amîndurora o mare libertate lăuntrică, îndreptățindu-ne pe amîndoi să vorbim unul cu altul într-o logică mai largă decît aceea strictă a rațiunii. Am fost prieteni de internet, ca să zic așa, adică ne scriam mesaje. Iar de văzut ne-am văzut numai de cîteva ori, o dată din întîmplare, pe tren, cînd s-a nimerit să călătorim împreună, de vreo două ori la Uniune, la București, ori la Pitești, la colocviul generației optzeciste... Ascultîndu-l la Pitești, am știut că punctul lui tare nu sunt nici conceptele, nici teoriile, ci simțirea. Emoția învălmășită în care trăia și pe care și-o ordona, cel puțin în ultimele lui volume, prin precepte morale și printr-un premeditat suș spiritual. În ultimii ani, pe măsură ce trupul îi era mai dureros și mai fragil, sufletul lui se nutrea din elanul către cele înalte. Bolnav de cancer și mulțumindu-i lui Dumnezeu că i-a dat posibilitatea să se înalțe întru cele spirituale, Zubașcu și-a transformat suferința în inițiere. Așa s-au născut poemele lui zguduitoare din *Moarte de om: O poveste de viață*. A avut puterea și ambiția să facă din cancer o carte. Și ca pe Iov, deodată cu boala l-a lovit și talentul cel mare de-a vorbi despre ea la înălțimea ei. Așa că a devenit zguduitor.

M-am mirat – și am fost umilită pentru sensibilitatea denaturată a juriilor literare – că volumul lui, foarte bine primit de critică, nu a luat totuși niciun premiu. Nu am nicio explicație pentru asta. La fel, am fost scandalizată cînd am aflat că, deși își anunțase un volum la o editură bucureșteană importantă, cînd s-a dus, prin noiembrie anul trecut, la editură cu manuscrisul, i s-a comunicat calm că nu i s-a ținut loc în planul editorial. M-am întrebat cum e cu puțință așa ceva, ca un om pe moarte să fie refuzat cu atîta seninătate.

Acum Ion Zubașcu a murit. Nu spun că a murit din cauză că n-a primit premiul pe care l-ar fi meritat sau pentru că n-a fost publicat la editura la care spera, ca o încununare literară înainte de moarte, să ajun-



• Ion Zubașcu

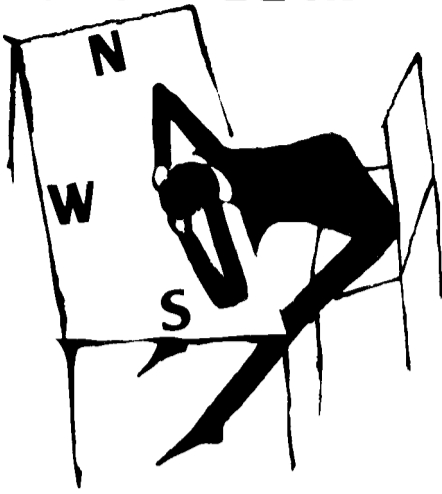
gă. Nu. Ion Zubașcu, prietenul meu drag, care a fost în ultimii ani aproape de mine ca un frate, a murit de cancer. Spun însă că a murit jignit. Îndurerat. Și asta este grav. Că nu s-a mai luptat cu moartea, pentru că i-a fost scîrbă de felul cum îl tratează confrății. Dacă nici moartea, care lucrează la vedere într-un om și pe care el o prelucrează transformînd-o în operă de artă poetică, nu ne mișcă – atunci ce ne mișcă și ce ne poate face mai umani și mai buni?, mă întreb.

Am vorbit cu el nu demult. Era ros de dureri și nu mai avea decît un firicel de

voce – cu care își rostea dorința ca moartea care-i lucra trupul să nu-i înfrîngă și spiritul. Avea încă proiecte. M-am rugat pentru el să nu mai aibă dureri și să mai aibă multă viață.

Fie-i țărîna ușoară!

Ion Urcan



L-AM CUNOSCUȚ pe Ion Pop în toamna anului 1976, când Domnia Sa revenea la Cluj după un stagiul de trei ani de lectorat la Paris, iar eu începeam anul al doilea de facultate, la Filologie. Avusesem timp, un an încheiat (și suficiente ocazii), să-i cunosc sau cel puțin să-i identific din vedere pe toți dascălii facultății noastre, de la cei mai tineri asistenți până la bătrânii profesori consultanți, dar și pe cei mai mulți dintre universitarii care predau discipline umaniste la „Babeș-Bolyai“. Aceștia din urmă treceau zilnic pe sub fereastra odăii redacționale de la „Józsa Béla“, mergând sau venind de la universitate, iar unii dintre colegii mai mari, care-i știau pe toți, le semnalau tranzitul și le declamau numele, eventual și titlurile academice – cu respect, cu umor benign sau cu sarcasm, după caz. Desigur, când nu erau prezenți în redacție domni Papahagi și Vartic.

Ajunsesem în redacția *Echinoc* încă din primele săptămâni de facultate, în octombrie-noiembrie 1975, împreună cu colegii de an, călăuziți într-acolo de cei din anii mai mari, întrucât revista se făcea cu multă muncă de corectură și era nevoie de întăriri, după plecarea din Cluj a ultimei promoții de absolvenți. Știind, din liceu, să scriu bineșor la mașină, am început să învăț din mers ceea ce trebuia și am devenit repede util, fiindcă destui colaboratori, chiar și dintre tinerii universitari, nu aveau unde-și dactilografia manuscrisele și le aduceau ca atare în redacție. Mașinile de scris intraseră sub un fel de interdicție tacită a regimului, apoi sub reglementări exprese, dispărând practic din comerț și devenind obiectul unei înregistrări și supravegheri stricte din partea miliției, indiferent dacă aparțineau instituțiilor sau persoanelor particulare.

Astfel, lucrând alături de colegii mai mari, sub oblăduirea lui Marian Papahagi și Ion Vartic, în decursul unui an, toți noii ucenici învățaserăm nu numai să ne cunoaștem profesorii, dar și să facem corectură, să scriem la mașină, să asigurăm serviciul redacțional în tipografie, să ajutăm la difuzarea revistei și, la rândul nostru, să scriem recenzii sfioase și alte modeste articole.

În toamna lui 1976, în redacție a ajuns vestea că Ion Pop va sosi în curând la Cluj. Noi, ultimii veniți, nu-l văzuserăm nicio dată, iar eu nu știam aproape nimic despre Domnia Sa, în afara celor aflate din colecția revistei, din cărțile sale publicate până la acea dată și din tradiția orală redacțională. Iar ceea ce auzisem de la colegii mai mari mă îngrijora și mă speria, cam în felul în care se temeau pe vremuri copiii de școală

primară de întâlnirea cu noua învățătoare, despre care au aflat că e cât se poate de pricepută și harnică la clasă, dar tot atât de severă și hotărâtă cu pedepsele. Amplificați această teamă cu câteva ordine de mărime: întâlnirea cu Domnia Sa fusese precedată, în acea toamnă, de un vârf de undă al prestigiului său, care a trecut prin odaia redacției și prin grupul de tineri prezent acolo asemeni unui front de raze X, nevăzut dar capabil să expună vederii ceea ce puțini am fi dorit să arătăm sau să mărturisim cuiva. „Vine Ion Pop, iar eu n-am citit încă *Mimesis*. Vine Ion Pop, iar eu n-am citit Welles și Warren. *Teoria literaturii... Istoria criticii literare moderne... Lukács... Carlos Bousoño... Henri Focillon... Eugenio D’Ors... Marcel Brion... n-am citit nici măcar *Contre Sainte-Beuve*. Vine Ion Pop, iar eu n-am citit Gilbert Durand, Gastonachelard, Paul Hazard... Fernand Braudel... Huizinga... *Literatura europeană și Evul Mediu latin... Gilbert și Kuhn... Istoria esteticii... Platon... Aristotel... N-am terminat Hugo Friedrich, dar am scris deja vreo două-trei recenzii despre cărți de poezie... Vine Ion Pop, iar eu nu știu mai nimic despre *Tel Quel*. Scriu poezii, dar sunt un incult, un ciumete, o sfeclă. Un mucos, un pui de țaran în blugi. Ba umblu și după fete, pierd vremea pe la căminul șase. Vine Ion Pop...“ Fără să exagerez cu nimic, pot spune că eu, unul, am primit vestea ca pe un cutremur de gradul opt.**

Ni se dădea de înțeles, foarte insidios și aluziv, mai ales nou-veniților, că omul este extrem de exigent cu pregătirea intelectuală și cu scrisul revuistic și beletristic al studenților. Că nu publică un rând în revistă până nu citește, sagace, cu creionul în mână și de față cu semnatarul, orice recenzie, orice articol cât de mic, orice poezioară. Că e tobă de carte, și să te pună păcatele să apară în fața lui cu erori de informație, cu fraze trase de păr sau cu lacune de lectură pe subiect, cu texte penibile, că te faci de toată rușinea, te compromiți definitiv. Nu mai ai ce căuta la revistă. Te poți duce la Cazane Mici sau la Carbochim, băiete. Să fii nesperios în orice fel, lipsit de punctualitate, de cuvânt, de promptitudine în predarea materialelor, în îndeplinirea obligațiilor redacționale etc. Să ai note mici sau probleme cu absențele la facultate. Să vii cu vreo fată la redacție... De altminteri, colegele de facultate și fetele din anturajul nostru, cu excepția celor două-trei care făceau parte din redacție, se sfiau nu numai de îndrumătorii noștri, dar și de colegii mai mari, și evitau să intre cu noi, chiar și înainte de revenirea dlui Ion Pop. În principiu, în odaia redacției, și așa strâmtă, înșesată de teancuri de reviste și cărți, cu mesele încărcate de șpalturi și pagini de corectură, plină de fum de țigară, intra doar cine avea de lucru acolo.

Marian Papahagi și Ion Vartic, apropiați de vârsta noastră, se purtau cu noi – dincolo de exigențele redacționale – la modul amical-colegial, glumind, ironizând, apos-

trofând pe unul sau pe altul pentru vreun text mai slăbuț, dar și trimițându-ne prompt la bibliotecă, recomandându-ne cărți, discutând cu noi despre ele, îndemnându-ne să scriem. Nu de puține ori ne împrumutau bani, la nevoie. Eram de două-trei săptămâni în redacție când, într-o zi, i-am auzit pe doi dintre colegii mai mari salutându-l pe dl Vartic cu „servus, Doru“. Am încremenit, cu o expresie de stupefacție pe chip. M-am întors repede cu spatele, să nu mi se observe reacția, căci n-o puteam ascunde altfel. Cum îndrăznesc aștia să-l salute pe profesor cu „servus“?! Cine se cred ei? Cum pot fi atât de prost crescuți? Iar el, de ce acceptă și nu-i pune la punct?! Am rămas câteva zile cu această indignare și nedumerire, până când l-am auzit chiar pe dl Vartic salutându-i primul pe respectivii cu „servus“! A trecut vreme până când am început să înțeleg, puțin câte puțin, atitudinea Domniei Sale, iar de atunci, pentru foarte mulți ani, l-am îndrăgit mai mult decât pe toți ceilalți.

Apoi, într-o zi, a intrat în odaia redacției Ion Pop. Zvelt, bronzat, ceva mai înalt decât aproape toți ceilalți, plin de vigoare și drept ca un catarg, îmbrăcat ca un universitar din Quartier Latin, dar, mai ales, de o distincție absolut unică. Nu mai văzusem, în tot Clujul, pe nimeni ca el. Copilul de țaran din mine a văzut și a înțeles, în câteva clipe, ce înseamnă și ce trebuie să fie un domn, un intelectual adevărat, un profesor de universitate. Am avut o vreme sentimentul că omul acesta nu putea fi din Cluj, nici din România, dar poate nici din Paris ori de altundeva din Occident, ci, nu știu cum, parcă dintr-o altă lume, mai bine întocmită de Dumnezeu, mai frumoasă, mai autentică, mai dreaptă și mai bună, mai generoasă și mai iubitoare cu locuitorii ei. Nici urmă de orgoliu pe chipul lui. Nici urmă de morgă, de afectare, de grimasă intelectuală, de închipuire de sine, nici urmă de *ego*. Nicio privire de sus asupra celorlalți. Un amestec indicibil de sobrietate, blândețe, înțelepciune, severitate, receptivitate, seriozitate și bună dispoziție pe chip. O energie și o vitalitate stăpânite și controlate fără rest, cu maximă ușurință, cu practică îndelung exersată. Naturalitatea, grația, rafinamentul, eleganța spontană a gesturilor și a ținutei, absoluta civilitate, chipul, vocea, *discursul*, amabilitatea, politețea, umorul, modul conversației – toate personalizau un bărbat de 35 de ani, în puterea vârstei, dar ca niciun altul, și arătând ca de 27-28. Îi văzusem, până la acea dată, pe toți marii universitari clujeni și pe câțiva de la București sau din alte centre. Pe câțiva dintre scriitorii și criticii reputați ai Clujului și ai țării. Peste un an-doi, aveam să-i văd pe și mai mulți, pe aproape toți: pot depune mărturie și pot demonstra cu argumente că niciunul nu era, ca prezență umană, pe măsura acestuia. Parcă venise printre noi, nu știu de unde, principele Ardealului, numai că acesta nu era un principe al blazoanelor și genealogiilor, ci un principe al spiritului,

un principe al cărții, un principe al Litelelor.

Întocmai după cuvintele cronicarului: „Întru aceasta vreme, în țara noastră, nu iaste om ca acela“. Au încercat deci și alții, chiar cu sute de ani în urmă, sentimente asemănătoare. În lumea noastră, nici măcar întâlnirea cu unicatul nu e, ca fenomen în sine, nouă sub soare. Dar, pentru cel ce o trăiește, e unică și decisivă. Așa a și fost, pentru mine unul, dar știu că și pentru ceilalți tineri ai *Echinox*-ului, pentru fiecare în parte și pentru toți laolaltă. Ne-am simțit dintr-odată sporiți, încurajați, îmbărbătați în speranțele, în năzuințele, în proiectele noastre, în dorința de a ne instrui, de a ne cultiva, de a scrie cât mai bine. Am înțeles că revista care ne primise era o școală redutabilă, cel puțin la fel de importantă și mult mai exigentă decât școala propriu-zisă de filologie pe care o urmam. Ne-am dat în curând seama că acești trei oameni fac împreună o echipă diamantină, de negăsit în altă parte, al cărei domeniu de competență și performanță însemna mai mult decât simpla adăugare a celor trei personalități – oricum, fiecare excepțională în felul ei. Am devenit, cu toții, mândri de revista noastră și de mentorii noștri. De colegii mai mari și de cei din promoția noastră. De numele din colegiul redacțional, care se înmulțeau de la an la an. De misivele care se primeau în redacție, din când în când, de la mari personalități culturale din țară, și care afirmam, nici mai mult, nici mai puțin, că *Echinox* e cea mai bună revistă de cultură din România. Privind o clipă înapoi, se vede limpede că *Echinox*-ul acelor ani nu a fost ceea ce se cheamă îndeobște un curent literar, ci o școală de cultură și civilizație intelectuală, de educație literară și umanistă în sensul cel mai bun al termenilor.

Gruparea revistei numără, în prezent, peste două sute de oameni. Domnii Ion Pop, Marian Papahagi, Ion Vartic – apoi, cei care au dus mai departe revista – nu le puteau conferi acestor oameni talent literar, nici nu-i puteau învăța cum să facă să aibă talent. Talentul îl dă Dumnezeu, și îl dă destul de rar: foarte bine face. Destinul personal și-l construiește fiecare, după norocul, puterile și priceperea sa. Dacă, dintre acești două sute de oameni, doar doi-trei au devenit mari scriitori ai generației lor, iar alți vreo zece-cincisprezece au dobândit o temeinică notorietate literară, e absolut de ajuns, și nici nu se putea mai mult. Aceasta e, dintotdeauna, matematic vorbind, funcția cuantică de undă a fenomenului literar. Raportul natural dintre virtualitate și împlinire. Ar trebui să fiu mai nuanțat și mai clar: aici, ca pe gămălia de ac a Sf. Toma, pot încăpea o infinitate de îngeri. Nu există *numerus clausus*. Dacă deja au aterizat pe gămălie *n* mari scriitori, imediat mai au loc să aterizeze alți *n*, apoi alți *n* și așa mai departe. Problema nu e concurența pentru teritoriu cu ceilalți, ci lupta cu tine însuși, efortul personal de a deveni inger. Iar acest efort e din cale afară de greu, din cale afară de mare, și nu e la îndemâna oricui să încerce să-l facă. Foarte puțini pot deveni îngeri. Aici stă concurența și acesta e înțelesul ei. Literatura adevărată nu e o junglă. E o lume a spiritului și va rămâne așa, în ciuda exploziilor mediatică și a profesorilor de marketing.



• Ion Pop

Ceilalți două sute? Oameni instruiți, cultivați, oameni ai cărții și ai scrisului, oameni de cea mai bună calitate umană și intelectuală, împrăștiați în toată țara, oameni angajați într-un efort de creație culturală serios și onest, fiecare la locul lui, formând sau influențând alți oameni. Trec în acest fel prin viață *et quasi cursores vitae lampada tradunt*. Alcătuiesc *background*-ul, fondul (a cărui lipsă o deplângea pe vremuri Maiorescu!), contextul necesar în care pot să apară marii scriitori. E mult? E puțin? E sau nu e de viitor? Mai are vreun rost? Numai bunul Dumnezeu știe: *vom muri și vom vedea*.

Asta a făcut pentru noi domnul Ion Pop, care, iată, va împlini la 1 iulie șapte decenii de viață. Noi înșine, ucenicii lui de acum treizeci și ceva de ani, nu mai suntem tineri. Dar Domnia Sa ne are în fața ochilor pe toți, de la mic la mare și de la bătrân la tânăr, până în ziua de azi. Ne-a îndrumat la începuturi, ne-a vegheat drumul de-a lungul anilor, ne-a ajutat să finalizăm ori să ne tipărim cărțile, a scris și scrie despre ele, dânduindu-se pentru noi unei munci de o viață. Greșesc? Exagerez? Sunt encomiastic, solemn și aniversar? Îmi celebrez părinții spirituali? Nu cred – deși ar merita-o din plinul plinului plinurilor! Dar lucrurile acestea trebuie spuse.

În anii de după absolvire (1979), în mod firesc, l-am întâlnit mai rar și am comunicat mai rar cu Domnia Sa. Încă nu existau atâtea telefoane. Eu trebuia să merg câțiva kilometri până la un telefon cu manivelă. M-am mutat la oraș în 1983 și imediat am făcut cerere de telefon, iar ca urmare a acelei cereri, firma de profil mi-a instalat un telefon în casă abia în 1997. Dar și așa, ori de câte ori scriam ceva sau încercam să public, ori de câte ori aveam de făcut o alegere de ordin moral, de câte ori vorbeam în fața clasei de elevi, în fața prietenilor sau a vreunei adunări literare, mă gândeam la Domnia Sa și mă întrebam dacă nu l-aș dezamăgi. N-aș fi vrut, pentru

nimic în lume, să fac sau să spun vreun lucru despre care aș fi putut bănuși că l-ar nemulțumi ori l-ar întrista. Chiar dacă îl vedeam foarte rar, mi-era de ajuns să știu că acest om există și că e așa cum l-am știut întotdeauna. Asta a însemnat, pentru mine, în acei ani, domnul Ion Pop, și asta înseamnă până azi.

Târziu, în 1999, la îndemnul dlui profesor Vasile Fanache, m-am înscris la doctorat. Când am terminat și susținut teza, în 2002, domnul Ion Pop a făcut parte din comisia de doctorat, primind spre lectură și evaluare un exemplar al lucrării. Nu mică mi-a fost mirarea, răsfoind pe urmă exemplarul restituit de Domnia Sa, să găsesc, în vreo trei-patru locuri, semne discrete, cu creion subțire, care corectau erori ce-mi scăpaseră din oboseală, din grabă, din neglijență sau din lenea de a consulta o lucrare normativă care-mi stătuse sub mână. Ei, da! Acesta a fost, este și va rămâne domnul Ion Pop. Să citești, la 61 de ani (bolnav, căci, din păcate, așa era în acea perioadă), cu creionul în mână, teza de doctorat a fostului tău student – acum, și el, om de 47 de ani – și să-i corectezi greșelile! Dacă asta nu e vocație de îndrumător și învățător de oameni, dusă până la abnegație și sacrificiu de sine, nu mai e nimic! Câți dintre intelectualii noștri, dintre universitarii noștri, dintre criticii noștri literari (dintre redactorii de edituri sau reviste!) mai fac astăzi așa ceva?

Cu câțiva ani în urmă, vorbind într-o seară cu Domnia Sa la telefon despre actualitatea literară, m-a îndemnat *cine nu trebuie* să încerc a-i spune, fără niciun motiv și fără nicio trebuință, din rațiuni pur cancaniere, despre o tânără prozatoare pe care o știu de copilă, câteva lucruri nu foarte indiscrete – desigur, total irelevante pentru opera ei –, dar care mi s-au părut semnificative pentru persoana ei empirică. Nici n-am apucat să deschid gura păcătoasă pe fondul chestiunii, că domnul Ion Pop mi-a tăiat vorba scurt, mi-a mototolit și mi-a azvârlit cât colo, la gunoi, fără niciun menagement, alocația nerostită, întocmai ca unei *commère* bărfitoare, și a schimbat, autoritar, subiectul. Am tăcut mâlc, rușinat, am înghițit în sec și am învățat, la categoria 50 +, și această lecție despre decență de la Domnia Sa. Apoi, m-am întrebat, cu și mai multă rușine: oare cât va mai trebui să mă învețe omul acesta, iar eu tot neînvățat să rămân?!

L-am văzut, ultima dată, la mijlocul lunii octombrie 2010, într-o amiază blândă și frumoasă de toamnă, cu lumina filtrată de frunzarele încă dese, galben-verzui, ale unor pomi înalți și încărcăți de rod. A trecut de atunci jumătate de an, dar parcă l-aș fi văzut astăzi. Pentru mine – și, îndrăznesc să presupun, pentru mulți alții –, Nordul acestei lumi, oricât de postmoderne și de globalizate, stă deasupra unei case de pe strada Rákóczi (devenită General Eremia Grigorescu) din Cluj. ■



Rădăcinile

Gelu Ionescu

BĂTRÎNEȚEA, BOALA, rătăcirile – acestea sînt temele romanului lui Ovidiu Nimigean, roman intitulat *Rădăcina de bucsau* – titlu mai mult pretențios decît sugestiv, chiar dacă – trimiși de autor – mergem să citim *Cartea lui Iov*, versetul cu pricina. (Oricît de dificile ar fi încercările prin care trece personajul narator, sîntem totuși prea departe de nefericirile marelui model...) „Temele” enumerate mai sus, altfel spus „materia” romanului, au destulă gravitate chiar și numai prin simplă enunțare: deci autorul țintește sus, unde e cel mai greu, și ajunge acolo în destule scene – patetism strîns stăpînit, observație rece, indubitabilă vocație romanescă. Urmează deci cam 500 de pagini pentru relatarea unei acțiuni minime: Liviu, intelectual în curs de ratare (și șomer, din cîte se înțelege), vine la sat pentru a-și îngriji bătrîna mamă, bolnavă și singură, o duce, în stare critică, la spital într-un oraș (Năsăudul natal al autorului – cred), unde asistă la spitalizarea, îngrijirea, diagnosticarea suferinței bătrînei; apoi se întoarce cu ea, în sat, unde continuă să o îngrijească cu un devotament nedezmințit; timpul începe să se rarefieză și trece de la consemnarea zilelor la luni, apoi la anotimpuri, banalitatea repetitivă mai precizează doar orele... intrăm într-o eternitate. Anecdotică, faptul mărunt, notația zilnică – adică tot ce ar ține de realismul minuției – întinse pe un timp al repetiției (o deliberată insistență), te conduc către final la un sens mai înalt estetic și ideatic: Liviu vine să-și îngrijească mama pentru un timp – cum se presupune –, dar rămîne acolo pînă la un sfîrșit inevitabil al bătrînei, însă abia schițat ca vagă perspectivă, în ultimile pagini ale romanului. Căci am intrat într-un alt „regim”: Liviu rămîne „prizonier”...



voluntar, așa cum locotenentul Drogo rămîne în fortul Bastioni pentru a aștepta invazia ipotetică a tătarilor din deșert – în romanul lui Dino Buzzati – sau Hans Castorp la „muntele vrăjit” al lui Thomas Mann. O captivitate aproape simbolică, o „adaptare” marcînd o ruptură fundamentală de viață – un mod de a-i căuta și găsi o altă semnificație? o readaptare la elementarul existenței, de care ne-am îndepărtat? o lină intrare în înțelepciune? acestea ar fi sensurile adînci ce vin încet, către final. Ceea ce aștepti, trecînd prin zecile de pagini în care sînt descrise crizele de tuse și de neputință ale bieteii bătrîne, meniul zilnic, schimbarea pantalonilor murdari de fecale, fazele tratamentului sau notarea „stărilor” fiului devotat, ceea ce aștepti, de fapt, este des sugeratul sfîrșit obștesc al bătrînei mame, de cîteva ori amînat chiar în pragul definitivului. Un sfîrșit după care bănuiești că ar trebui să înceapă altceva, alt versant al romanului... așteptare frustrată. Această descriere a bolii și suferinței mamei și a „asistării” ei de către fiu începe să te intrige și să te întrebă unde va ajunge; narațiunea are, cum spuneam, o altă finalitate decît cea a realismului, nu o dată, în complicitate bine adaptată cu naturalismul (stările fiziologice, amănunte diagnostice). „Despărțirea” de lume și așezarea în rural a lui Liviu (natura redescoperită prin cultivare ingenuă) sunt pregătite și de cîteva „lacune” care intrigă: cu ce se ocupă, de fapt, personajul-narator, din ce trăiește, care e, la urma urmei, vocația sa, de ce nu-l mai „cheamă” orașul, cum de nu meditează la viața și preocuparea sa intelectuală (presupusă) etc., adică o seamă de determinări care ar fi fost necesare stabilirii unei identități rezonabile și... legitime. Nu prea vin – nu e o „lacună”, ci o intenție. Boala mamei coincide și cu o criză matrimonială definitivă – o căsnicie ratată de mizeria și promiscuitatea vieții din anii ultimi ai comunismului, altă felie de „realism”, lipsa de bani, o evidentă inadaptabilitate structurală personajului și la lumea de dinainte, dar și la cea de după '89, dezamăgire, greață și amărăciune; dar drama despărțirii – banală, toate despărțirile conjugale ajung la o banalitate apăsătoare, umilitoare – e uitată încet-încet – suferința inițială se topește în cotidianul vieții de „sanitar”. Zeldă (?), soția ce-l părăsește, pare destul de stupidă în „normalitatea” ei. Personajul-narator, Liviu, în afara celor observate mai sus, este cam depresiv, ipohondru („junghiul”), nevrotic cu manii gimnastice și „repaus digestiv”, mistic cu intermitențe, masochist – tot cu intermitențe; mai degrabă timid, el înaintează în... îndepărtarea sa din lume, care e un fel de a răspunde teribilei lumi de azi, un răspuns posibil, nu numai de înțeles, dar și plauzibil. Desigur, simbolic, cum spuneam; autorul nu uită să ne trimită la

aluzii livești (*Georgicele*, de pildă). Cel mai puțin interesante și urmînd un drum literar steril sînt aparaturile unui dialog interior – o afirmație sau observație fiind imediat urmată de contraziceri sau de scurte detalieri; procedeu obositor, la care autorul mai renunță cu cît ne apropiem de final. Precizia, insistența pe amănunt, o calitate importantă a romanului, face un fel de epicitate care ne duce mereu cu gîndul la o foarte marcată atingere de autobiografic. Reminiscențele din „viața” sa intelectuală și presupusa cultură sînt „fînețuri” și postmodernisme – citate în mai multe limbi, mici complicități cu cititorii cultivați – Meister Eckhart, Michaux, Char et comp. Găsim nu puține prețiozități, mai cu seamă la începutul romanului (p. 81: „Îi resimt indiferența – era jucată! – ca pe un raclaj ce-ți zgîndăre polipii maligni, făcîndu-i să singereze”). Ele apar mai ales cînd naratorul se vrea autoironic. E mai degrabă prolix. De la un moment dat, narațiunea alunecă în jurnal, odată cu ieșirea din timp și reducerea la o cronologie a repetitivului. În ciuda acestor observații – destul de multe –, Liviu e viabil, se construiește literar cu o inteligență auctorială indubitabilă.

Despre mama suferindă nu aflăm prea multe lucruri – nici cum arată, dincolo de spălatul mizeriei trupesti –, nici cam care a fost viața ei. Reținem însă teribila dramă a bătrîneții neputincioase – memorabil desfășurată, și epic, și psihologic. Nici mila nu e declamată – cu toate astea nici de insensibilitate rece nu poate fi vorba. Urîtenia bătrîneții, egoismul bolii, frustrările de la sfîrșitul vieții – poate că nu atît personajul e memorabil, cît descrierea „vîrstei” lui. Neputința bătrîneții are în roman pagini memorabile. Personajul are și ceva vulgar în felul de a vorbi, ticul verbal „dragă”, în orice adresare, displace. O. Nimigean e de admirat pentru că, în acest context, nu cade nici în melodramă, nici în scabros. Cartea dezvoltă un „simț” al naturalului într-un totuși remarcabil.

Dar *Rădăcina de bucsau* nu înseamnă deloc o pledoarie pentru ruralizare și pentru o viață bio. (De aceasta din urmă începe să mă doară capul, atît a devenit de agresivă...). E o îndelungată scrutare a unui impas grav, însoțit de panică, în prima parte, de o nedumerire împăcată ce se instalează spre final. Înțelepciune? Abandon?

La umbra celor două personaje devoratoare apar totuși și cîteva episodice, bine conturate: preotul Șincai și generosul, pitorescul Artemie, critic nemilos și just al României contemporane: în care spitalul e destul de curat și doctorițele nu sînt lacome de bani. Cînd se hotărăște să dea atenție mediului social și peisajului urban, Ovidiu Nimigean o face cu o dezinvoltură care ar fi o foarte bună premisă pentru viitoarele sale romane, în care ar ieși de sub tirania unui prea evident autobiografism și a obsesiei de a spune „totul”. Culoarea vorbirii dialectale a multor personaje, desigur episodice, scrisă fonetic, e amuzantă, dar fără viitor, ca să zic așa.

La aproape 50 de ani, viața unui romancier abia începe...

Cărți primite la redacție



• Joseph Ratzinger – Benedict al xvi-lea, *Scrieri alese*, traducere de Delia Marga, introducere și postfață de Andrei Marga, Cluj-Napoca: Biblioteca Apostrof, EFES, 2011.



• *Andrei Marga: profesor, rector, personalitate publică* (album), volum editat de Mihai-Vlad Guță, Cluj-Napoca: Editura Fundației pentru Studii Europene, 2011.

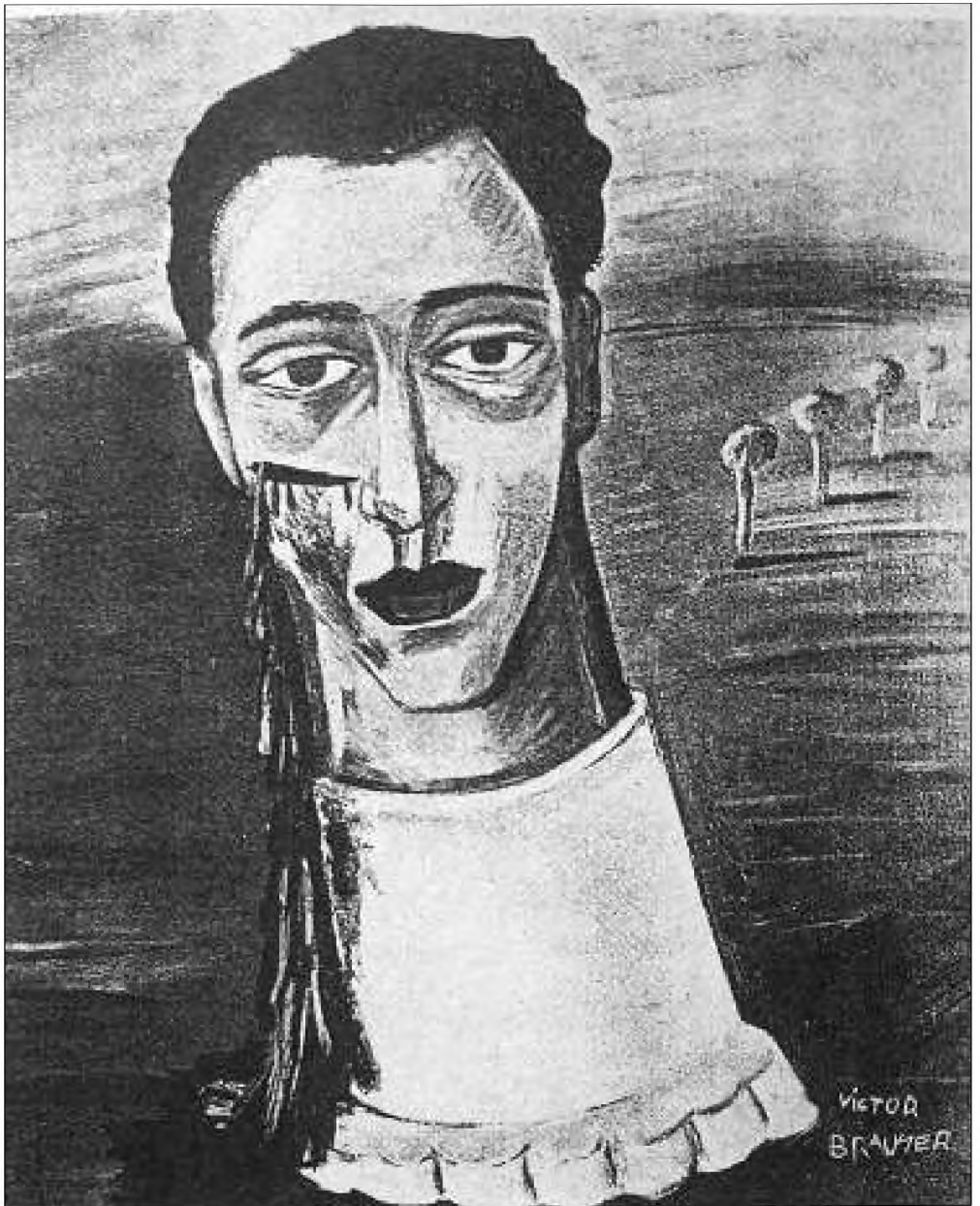
ILARIE VORONCA – poet al modernității și al iubirii

Carol Iancu

PRINTRE SCRITORII români care au reușit să se afirme în lumea literară occidentală și în limba franceză, cazul lui Ilarie Voronca este cu totul aparte, datorită unei duble orientări. El ocupă un loc eminent în constelația mișcării de avangardă, fiind în același timp unul dintre autorii angajați în „poezia umanitaristă“, îmbrățișând condiția celor umili, a tuturor celor excluși, oferind prin scrierile sale un mesaj de speranță pentru fericirea tuturor. Un poet al modernității, dar și un poet al iubirii.

I. De la Brăila la Paris trecând prin București. Viața unui poet, curmată la 43 de ani

ILARIE VORONCA, pe numele său adevărat Eduard Marcus, s-a născut la 31 decembrie 1903 la Brăila, portul unde locuia o importantă comunitate evreiască. Ultimul fiu al unei familii înstărite, cu patru copii (tatăl său era directorul unei fabrici de chereștea), el a fost crescut încă de mic copil îndepărtat de practica religioasă a iudaismului. Această atitudine nu era specifică familiei lui Eduard Marcus. Numeroși părinți evrei aparținând categoriilor înstărite au avut ca obiectiv primordial să ofere copiilor lor o educație românească, garanție de reușită într-o societate care, până la sfârșitul Marelui Război, nu-i recunoștea pe evrei drept cetățeni români, în pofida faptului că erau supuși serviciului militar (fără a avea însă dreptul de a deveni ofițeri), emanciparea politică fiindu-le acordată abia în 1919.¹ După școala primară terminată la Brăila și liceul pedagogic la București, își continuă studiile la universitatea din capitală. Licențiat al Facultății de Drept în 1924, n-a profesat avocatura, deși era înscris ca membru în baroul din Ilfov începând din 10 februarie 1925, lucrând după această dată la diferite birouri de asigurări și instituții bancare. Pe data de 2 mai 1927, se căsătorește cu Colomba Spirt, sora lui Ernest Spirt (devenit Mihail Cosma și apoi Claude Sernet). Ca și alți scriitori și artiști evrei, prieteni ai săi, printre care Tristan Tzara, Benjamin Fondane sau Jacques Hérold, Voronca decide să părăsească țara natală, după câteva călătorii efectuate la Paris, unde a rămas câțva timp. După stabilirea sa definitivă în Franța, împreună cu soția sa Colomba, în anul 1933, el a fost confruntat cu dura realitate a vieții imigranților, descrisă ulterior în volumul



• Ilarie Voronca, portret de Victor Brauner

Permis de séjour (Permis de ședere) (1935). Trebuie menționat că la Paris a ocupat funcții umile (printre altele, la compania de asigurări *L'Abeille* și la *Société financière d'Orient*), ca și la București. Diferitele servicii nu-l interesau decât în măsura în care îl eliberau de grijele materiale și îi permiteau să se consacre în totalitate operei sale literare: poet de limbă română, el devine după instalarea în Franța poet și scriitor de limbă franceză. Cinci ani mai târziu, la 16 iunie 1938, Ilarie Voronca și soția sa Colomba obțin cetățenia franceză. Odată cu începutul celui de-al Doilea Război Mondial, el devine ofițer în rezervă, fiind

demobilizat în 1940, după înfrângerea Franței. Începe atunci pentru el o viață clandestină, refugiindu-se mai întâi la Marsilia (unde s-au stabilit temporar numeroși artiști și scriitori evrei), apoi în împrejurimile localității Rodez. Angajamentul lui Ilarie Voronca în timpul ocupației naziste a Franței s-a concretizat prin participarea sa la Rezistența franceză, făcând parte dintr-un „maquis“ în ținutul Aveyron. Datorită mărturiei doctorului Saul Axelrud și scriitorilor pe care Voronca le-a trimis acestuia, cunoaștem acum câteva noi aspecte din perioada teribilă a anilor de război, dar care

→

multe reviste, printre care *Integral*. Ființa iubită se confundă cu natura:

obrazul tău desface lungi câmpuri de secară
în ora ce se-alungă cu haite de lumini
plimbi degetul prin coaste ca albiu de secară
o treaptă-n amintire te-ntârzie-n ruini

și-azi pasul meu te scrie cu vinele în cridă
coapsele – ce corabii – în aerul robust
surâsul îți umbrește o buză ca firidă
și liniștea în ierburi ți-ajunge până-n bust

trup cu-arături cu-ntoarceri cu umăru-n
fântână
și tâmpla încuită cântec topit în os
pupila ce se-nchide pe gleznă ca o mană
sufletul tău în palme izvor feruginos⁹

Poetul regăsește iubita, „în umăr și-n răs ca într-o glastră“, cu „măinile amare și buzele-n lucernă“, glasul ei „sporește ca o jîmblă“, iar trupul ei „cuprinde ca trestii“. În exergă, Voronca a pus un citat în franceză de Benjamin Fondane: „L'axe du monde passe par tes hanches“ (Axa lumii trece prin șoldurile tale).

Prin obsesiile sale, se descoperă o dragoste senină care este predominantă, dar care este prezentată mai târziu într-un mod realist, ca în poemul *L'âme nous éclaire* (*Sufletul ne luminează*), din volumul *La joie est pour l'homme* (*Bucuria e pentru om*), publicat în 1936:

Je te retrouve auprès de moi, silencieuse,
bienveillante,
Epouse. Tes mains blanches prolongent mes
mains,
J'entends battre une joie tranquille dans tes
veines
Ton visage s'unit doucement avec le mien.
Et l'âme se sent en sécurité.
[Te regăsesc lângă mine tăcută, binevoitoare
Soție. Măinile tale albe prelungesc măinile
mele,
Aud cum bate o bucurie calmă în vinele tale
Chipul tău se-mpreună pe-ncetul cu-al meu.
Și sufletul se simte în siguranță.]¹⁰

3. Descoperirea metropolei moderne, singurătatea poetului

ÎN 1928, Voronca publică la Paris *Ulise*, cu un portret de Marc Chagall, volum în care autorul subliniază singurătatea poetului în fața civilizației mașiniste a uimitorului secol XX:

Îți închin un imn ție veac al mediocrității
Nu mai vânăm ursul prin munții Americii
Brațele noastre nu mai sângerează păduri sălbatice
Ne operăm visele ca intestine
Singuri ne închidem în mucegaiul birourilor.¹¹

Profund marcat de descoperirea Parisului, el descrie Orașul-Lumină prin imagini caleidoscopice: „turnul Eiffel își întinde gâtul“, „sângele ascensoarelor circulă în marile hoteluri“, „mansardele se sărută cu obrăjii îndrăgostiților“, „femeia din fața ta este un continent“. Ulise este poetul călător care descoperă în marea metropolă „veacul asigurarilor și al reclamei luminoase“, în care „scrișnesc din dinți marile cotidiene“, dar și aspecte ale sărăciei. Iată de ce nu trebuie să ne mirăm că el dedică un întreg imn cartofului: „cartof icoana umilinții a răbdării / Tu te mulțumești cu puțin și ne dai tot“:

Cartof ca mâinile plugarului aspre
cu răcoare de tunel de după-amiază
tu ești al gleei glas spre
tine ochiul îngerilor fără haraci te veghează.¹²



• Victor Brauner și Ilarie Voronca, 1924

Voronca, sub aspectul unui modern Ulise, se perindă prin piețele Parisului, unde se oprește „la vânzătoarea de legume“, unde „își surăd ca șopârlele fasolele verzi“, unde „constelația mazărei naufragiază vorbele“. *Ulise* este un fel de „poem total“, de factură „cubistă“ sau „simultaneistă“, așa cum bine a remarcat Ion Pop în importantul său eseu consacrat poetului.¹³

Extraordinara dragoste a lui Voronca pentru natură reiese și din volumul publicat în 1929, cu ilustrații de Constantin Brâncuși: *Plante și animale*. Poetul se declară „frate“ cu cei care se regăsesc în natura în care peștii sunt „instrumente de muzică“, unde „bursucii se leagănă în adiere ca arbuștii“, iar „trandafirii opresc vântul în agrafa rochiilor“, în timp ce „pitpalacii împletesc un șal din lumina sunetului“.

Tot în acest an, Voronca publică *Bătăria nopților*, care se deschide cu următoarele versuri ce conțin figuri de stil insolite:

Noapțile trec din mână în mână ca
îmbrăcămintea bogatului
Desfac cearceafuri peste oasele ghețarilor
Șoldul colinelor primește lebăda umbrei
Sălciile întind locului o oglindă...¹⁴

Acest volum a beneficiat de o importantă recenzie făcută de G. Călinescu în *Viața literară*, reluată mai târziu în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, în care celebrul critic literar pune accent pe

„modernitatea“ și originalitatea atât a creatorului unui nou tip de „versificație“, cât și a teoreticianului unor noi concepții privind poezia:

Dl. Ilarie Voronca scrie un fel de poezie pentru care declararea școlii literare ar fi o ușurință făcută cititorului. E futurism, dadaism sau suprarealism? Sunt toate și nici una. Lipsa copulației obicinuite între cuvinte, a ortografiei și arhitectura babilonică a paginei aparțin futurismului. Împerechierea întâmplătoare a imaginilor (metoda scoaterii din pălărie) este dadaismul. Iar pretenția de ocultism mai semnificativ decât realitatea prin extragerea esenței lucrurilor aparține suprarealismului... Poezia d-lui Ilarie Voronca este așadar, un impresionism ordonat în punctul inițial, dar sfârșit cu voința prin procedee tipografice și metaforism exagerat până la deplină, emoii, anulare a oricărui sens și a oricărei emoții. Și în ciuda pozelor ștregărești și a ferenței revoluționare, poetul *Bătăria nopților* e un temperament retoric, tentat de frazele somptuoase și definitive.¹⁵

În toate celelalte volume românești, asistăm la o veritabilă explozie de imagini de o excepțională bogăție (nu e de mirare că E. Lovinescu l-a caracterizat pe Voronca „miliardarul de imagini“): *Zodiac* (1930), *Invitație la Bal* (1931), *Incantații* (1931), *Petre Schlemihl* (1932), *Patmos și alte șase*

→

→

poeme (1933). Să reținem câteva imagini: „O azimă sporește în luncă și în târlă / Apele umflă sâni câmpiilor mănoase“ (*Zodiac*); „Imn cristalizat în azbest început de psalm / Cerul echilibrat peste lacul în metal“ (*Invitație la Bal*); „Vei spune: seara își face loc prin păsările albe / Ca un colier la gâtul oceanului trecute“; „Obrazul tău alături de-al meu ca două glastre / Din care respirația e floare luminată“ (*Incantații*). Acest ultim volum a fost publicat în 1931 la editura oficială Cultura Națională, gest care a provocat ruptura cu colegii de la revista *Unu*. Tot atunci Voronca încerca să fie primit în Societatea Scriitorilor Români, denumită „societatea senililor români“ (SSR) de Gheorghe Dinu-Roll, într-un pamflet în care denunța atitudinea „burgheză“ a poetului care a preferat să-și publice „ultimul tezaur al cântecului“, „pentru 40 de lei la o editură ghiftuită și mercenară“.¹⁶ Voronca

rămâne însă atașat tuturor celor care suferă, care sunt ostracizați, marginalizați, respinși, cum reiese din *Petre Schlemihl*, publicat un an mai târziu. Trebuie să acordăm o atenție deosebită acestui volum, în care găsim o identificare a poetului cu Ahasverus, el considerându-se un „paria social“, un „om fără umbră“, o ființă blestemată a rătăci în veci pentru a capta durerile lumii:

Poet ești, și de-aceea, pururi Ahasverus
Fără umbră și cauți cheile șipotului
Iubirea sună-n tine ornic deșteptător,
Ai cântat și umbra s-a speriat și a fugit ca
o pasăre.¹⁷

Cu această publicație se poate constata și o cotitură spre tematica umanitaristă, proclamată în poemul *Pe deasupra dosarelor*:

Nu, n-am fost eu alături de voi, oameni, în
câmpuri
Când hohoteați lângă grânele decapitate,

Nu, n-am fost eu alături de voi când
aruncați în furnale lacome
Lopeți pline cu zilele și nopțile fraților voștri
în locul bulgărilor de cărbune.¹⁸

Cu certitudine, în această carte, care poartă titlul straniu de *Petre Schlemihl*, Voronca a voit să insiste asupra unei duble solitudini, aceea a poetului și aceea a emigrantului, respins și persecutat:

M-ați alungat din ogrăzile ude de ploile târâte
Și în decembrie de lângă sobele voastre în
care focul troznea ca un harbuz
M-ați alungat de pe ulițele pline de vuiet,
M-ați lovit cu bice în pițele publice ca pe
un cal bătrân.¹⁹

Poetul se simte legat de „atîția alții“ care cunosc aceeași condiție; el își exprimă sentimentele de solidaritatea cu mulțimea în suferință:

Și știu: cu toată singurătatea, la un țipăt
de-al meu,
Vor veni lângă mine atîția alții care au fost
primiți cu pietre,
Și versurile acestea sunt bucățile de argilă
Din care voi clădi un cuib pentru tristețea
noastră comună.²⁰

Poetul a „stat cu vânzătorul ambulant în ceainăriile aburite“, unde „a plâns și a cântat odată cu parcurile devastate“. Voronca nu prezintă doar condiția emigrantului în general, el se apleacă, implicit, ca și B. Fundoianu (care s-a exprimat explicit), asupra condiției emigrantului evreu (fără ca acest cuvânt să apară aici), singurătatea sa este cea a poporului din care face parte:

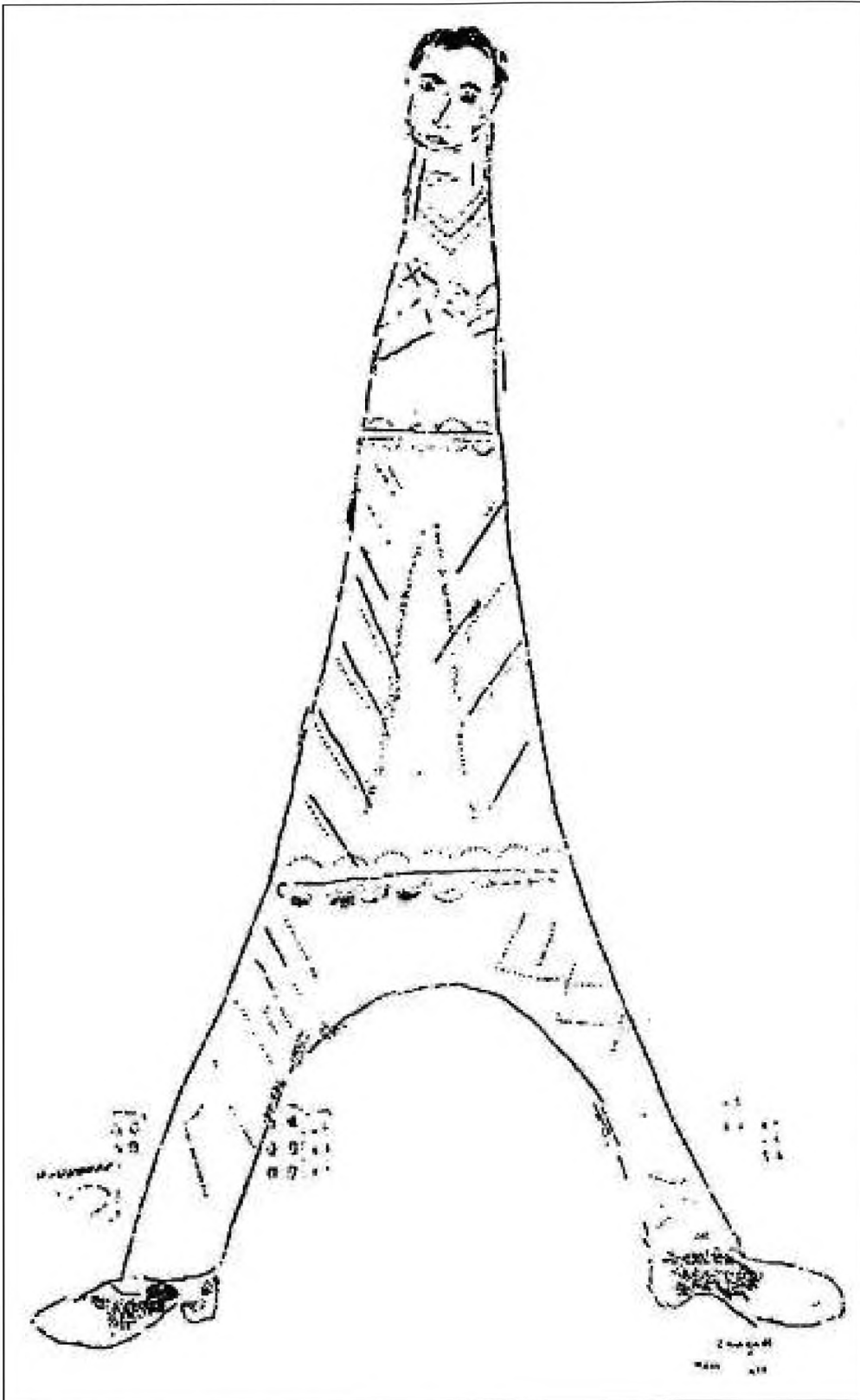
Văd convoiuri de oameni mergând spre altă
așezare
Și inima mea legată de ei, ca un câine sub
cărută.

III. Poet și scriitor francez

DUPĂ SOSIREA sa la Paris, el a editat în franceză volumele: *Ulise*, cu titlul *Ulysse dans la cité*, cu o prefață de Georges Ribemont-Dessaignes și un desen de Marc Chagall (la Editura Sagittaire, 1933), *Petre Schlemihl*, cu titlul *Poèmes parmi les hommes*, și *Patmos* (1935). Începând cu acest ultim an, începe seria operelor în limba franceză, în care se observă aceeași grijă pentru calitatea scrierii inovatoare, bazată pe o constantă căutare a metaforelor „moderne“, pentru a capta omul în „contingența sa terestră și în posibilitățile sale imaginare“. Totuși, suntem în prezența unei evoluții: de-acum înainte, în domeniul creației poetice avem în fața noastră un Ilarie Voronca „angajat“.

Între 1935 și 1946, anul morții voluntare, el a editat volumele: *Permis de séjour* (1935), *La Poésie commune* (1936), *La joie est pour l'homme* (1936), *Pater Noster* (1937), *Amitié des choses* (1937), *Oisiveté* (1938), *L'apprenti fantôme* (1938), *Le marchand des Quatre saisons* (1938), *Beauté de ce monde* (1939), *Les Témoins* (1942), *Contre Solitude* (1946).

De asemenea, și câteva cărți de proză poetică de o excepțională frumusețe: *Lord Duveen ou l'Invisible à la portée de tous* (*Lord Duveen și nevăzutul la îndemâna tuturor*) (1941), *La Confession d'une âme fausse* (*Mărturisirea unui suflet fals*) (1942), *La Clé des réalités* (*Cheia realităților*) (1944),



• Ilarie Voronca, portret de Marc Chagall, 1928.

L'Interview (1944), *Henrika* (1945), *Souvenirs de la planète Terre (Amintiri de pe planeta Pământ)* (1945). Lectura acestor opere importante ne face să descoperim poetul bucuriei de a trăi și al fericirii, dar întotdeauna cu această contradicție, această rană de luciditate care explică de ce Ilarie Voronca a fost, după expresia lui Colomba Voronca, „de aici și din altă parte“ („d'ici et d'ailleurs“), așa cum a insistat într-una dintre numeroasele convorbiri pe care le-am avut cu ea.

Pe de o parte, poetul este în primul rând ancorat în realitate, cântărețul prieteniei și al încrederii în oameni, puternic exprimat în volumul *La Poésie commune (Poezia de toate zilele)* (1936):

C'est quelque chose de lumineux, de doux,
que je veux vous annoncer,
A vous tous, hommes d'aujourd'hui et de
demain...

Ceva luminos, și blând, vreau să vă vestesc,
Vouă tuturor, oamenilor de azi și de mâine,
De-aceia am mai luat odată instrumentele
poetului,
Căci revine poetului menirea să rostească
dreptatea de mâine.

Vine un timp nou. Iată ceea ce
Doar câțiva au presimțit. S-ar fi zis un val
Care ar apărea departe deasupra oceanului.
O corabie
Încărcată cu tot ceea ce le lipsea oamenilor:
pâine, și o mare bunătate, o mare iubire.

Această bucurie a inimii de a bate nu pentru
ea,
Ci pentru corp și spirit în întregime. Această
bucurie
A poetului de a scrie nu pentru el, ci pentru
o mulțime generoasă,
Această bucurie a omului de a-și regăsi
semenii.²¹

Pe de altă parte, poetul este neînțeles, neapreciat la justa sa valoare, rănit de egoismul „oamenilor inflexibili“:

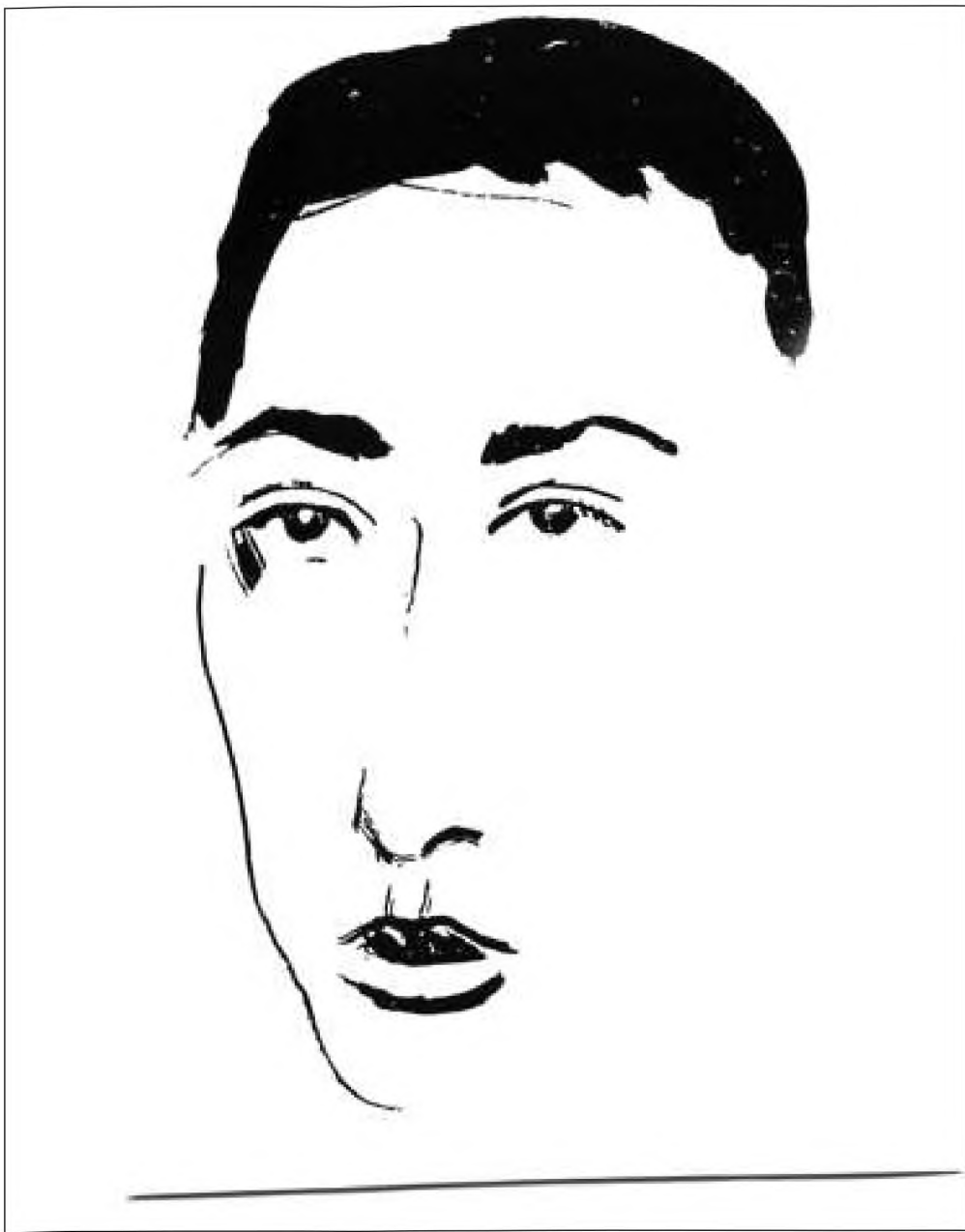
Près de vos armes, hommes inflexibles
Près de vos aigles pressés à déchirer les
poumons
Des porteurs de flammes, voici mon ombre
entre les montagnes inclinées
Attentivement vers la ville prise dans les
menottes du pain.²²

[Lângă armele voastre, oameni inflexibili
Lângă vulturii gata să sfășie plămâni
Purtătorilor de flăcări, iată umbra mea între
munții înclinați
Cu atenție, spre orașul prins în cătușele de
pâine.]

Una dintre trăsăturile principale care caracterizează poezia lui Voronca este tonul călduros, fervoarea și credința în valoarea dragostei pentru celălalt, pentru generațiile viitoare:

C'est vers vous, hommes de l'avenir
Que va ma pensée.
Et je veux que vous vous exclamiez
« Il était des nôtres », quand vous lirez mes
poèmes.

Des terrasses claires. Un travail joyeux
Fait pour le bien de tous. Et un amour
immense
Comme un fleuve qui mène vers la mer
toutes les rivières
Pour réunir les hommes et les peuples sous
un même soleil.²³



• Ilarie Voronca, portret de Robert Delaunay

[Spre voi, oameni ai viitorului
Se îndreaptă gândul meu.
Și doresc ca voi să exclamați, când veți citi
poemele mele:
„El era dintre ai noștri“.

Terase luminoase. O muncă voioasă
Făcută pentru binele tuturor. Și o dragoste
imensă
Ca un fluviu care duce spre mare toate râurile
Ca să reunească oamenii și popoarele sub
același soare.]

„Angajamentul“ poetic al lui Voronca se traduce printr-o mulțime de versuri consacrate condiției celor umili, cum de exemplu în *Pater Noster* (1937), unde el subliniază soarta dificilă a femeii care-și câștigă cu greu existența, a servitoarei, a vânzătoarei sau a spălătoresei. De asemenea, în *L'apprenti fantôme (Ucenicul-fantomă)*, în care copiii sărmani „au mâini de bătrâni / nespălate, strănse pe o bucată de pâine“, sau în *Beauté de ce monde (Frumusețea acestei lumi)* (1939), în care poetul se identifică cu toți aceia care nu au cunoscut „bogățiile acestei lumi“:

Am locuit în cartierul sărac al orașului.
Camera ultimului dintre servitori era mai
luxoasă
Decât a noastră. N-am știut nimic despre
bufetele somptuoase
Unde splendorile pământului strălucesc în
vitrine.²⁴

Cu toate acestea, poetul proclamă încrederea în „frumusețea acestei lumi“, care nu poate fi întunecată („Rien n'obscurcira la beauté de ce monde“):

Nimic nu va întuneca frumusețea acestei
lumi
Plânsetele pot inunda toată viziunea.
Suferința
Poate să-și înfigă ghearele în gâtul meu.
Regretul
Amărăciunea pot să ridice ziduri de cenușă,
Lașitatea, ura pot să-și întindă noaptea lor,
Nimic nu va întuneca frumusețea acestei
lumi.²⁵

Din aceste exemple reiese aspectul „realist“ al poeziei sale în limba franceză. Militantul avangardei românești a devenit un militant al „umanitarismului“? Oare Voronca s-a îndepărtat complet de lumea imaginară, „suprarealistă“, care îi era atât de dragă la începuturile sale poetice? Răspunsul este negativ și un studiu atent al scrierilor sale în proză demonstrează că el nu a abandonat acest „filon“. Excepționala sa proză *Lord Duveen ou l'Invisible à la portée de tous*, publicat în timpul războiului datorită curajului și devotamentului prietenului său Denis Bouloc, este o povestire fantastică unde noi regăsim scriitorul de avangardă cu cea mai mare putere de invenție. Eroul acestei nuvele angoasante trăiește drama dublării personalității sale. Nu este aici ca-

→



• Colomba Voronca, portret atribuit lui Victor Brauner

→
 zul destinului lui Voronca însuși? Autorul nu se substituie Lordului Duveen, ajungând să vadă propriul său nume pe placa menționând o arteră din Marsilia (bulevardul Ilarie Voronca, și nu Lord Duveen)? Umorul lui Voronca se exprimă prin intruziunea insolentă și insolită, într-o înlănțuire de semnificații perfect logice. Dacă pentru anumiți scriitori umorul este o manieră de a machia propriul lor inconfort, pentru Voronca el reprezintă distanța necesară față de eveniment. Acest umor „voroncean“ este prezent de asemenea în *Confession d'une âme fausse*, în care ne este prezentată aventura unui om care își înlocuiește sufletul său cu al altuia... Iarăși o dedublare, iarăși o căutare pentru a capta pe acel *alter ego*. Nuvela *L'Interview* se înscrie în același demers, un dialog a cărui origine probabilă a fost întâlnirea dintre Voronca, poetul, și Brâncuși, sculptorul, într-o altă lume, neinventată încă:

Soarele căzuse în marea care a luat foc ca o vastă pădure roșie. Orașul se cufunda încet în umbrele nopții. Și ca peisajul, eu mă lăsam antrenat de dulcele tenebre... Rămânea în jurul meu orașul maritim și prezența morților a căror viitoare primire o simțeam deja și care dintr-odată m-a făcut să înțeleg și să iubesc.

Îl regăsim aici pe Voronca în toată eleganța și tandrețea sa. Acest dezrădăcinat al peisajului danubian, marcat de legendele populare românești, acest descendent al „trubadurilor“ hasidici cu accente profetice (deși opera sa cuprinde doar implicit mărturia iudaității autorului ei, să reamintim aici *Petre Schlemihl* ajuns „Jidovul rătăcitor“), a fost, așa cum l-a definit prietenul său Sașa Pană, un „maharajah al imaginii“, un „risipitor de iubire“.²⁶

Note

1. Vezi Carol Iancu, *Evreii din România (1866-1919): De la excludere la emancipare*, ediția a 3-a, revizuită și adăugită de autor, cu o „Bibliografie cronologică a chestiunii evreiești (1861-1919) completată până în anul 2008“, cuvânt-înainte de dr. Aurel Vainer, prefață de prof. dr. Andrei Marga, București: Hasefer, 2009, 502 p.
2. Ilarie Voronca, *Petit manuel du parfait bonheur: Mic manual de fericire perfectă*, în românește de Sașa Pană, București: Cartea Românească, 1973, 249 p.
3. *Plein Chant*, nr. 77, Bossac, 2004, 160 p.: „Ilie Voronca. Trajet de 75 HP à Contre Solitude. Essai de Jean Pierre Begot, enrichi de textes choisis et de témoignages“. Menționăm, de asemenea, recenta carte a lui Christophe Dauphin, *Ilie Voronca, le poète intégral*, essai suivi d'un large choix de textes et de poèmes, Rafael de Surtis/ Editinter, 2011.
4. Ilarie Voronca, *Poeme alese*, antologie, traduceri și prefață de Sașa Pană, vol. 1, București: Minerva, 1972, p. 5, 8 și 11.
5. Privind „pictopoezia“, vezi prețiosul studiu semnat de Marina Vanci: „... 44°5 de latitude nord et 26° de longitude est...“, *Cpus International*, nr. 19-20, octombrie 1970, p. 105-109.
6. Formulă menționată și în „Ora zece dimineața“, *Unu*, nr. 6, 1928.
7. Ion Pop, *A scrie și a fi: Ilarie Voronca și metamorfozele poeziei*, București: Cartea Românească, 2007, p. 82.
8. Vezi Ovid S. Crohmălniceanu, *Evreii în mișcarea de avangardă românească*, text îngrijit, adnotat și prefațat de Geo Șerban, București: Hasefer, 2001, p. 97. În *Revista culturii mozaic*, Crohmălniceanu a publicat un articol consacrat lui Voronca la 15 septembrie 1988 și un text de sinteză, „Evreii în mișcarea de avangardă românească“, la 1 iulie 1990.
9. Ilarie Voronca, *Poeme alese*, 1, p. 27-28.
10. *Ibid.*, p. 320-321.
11. *Ibid.*, p. 35.
12. *Ibid.*, p. 43.
13. Ion Pop, p. 125 și 127.
14. Voronca, *Poeme alese*, 1, p. 83.
15. *Viața literară*, IV, 1929, nr. 114.
16. Vezi Ovidiu Morar, *Scriitori evrei din România*, București: Ideea Europeană, 2006, p. 187.
17. Voronca, *Poeme alese*, 1, p. 165.
18. *Ibid.*, p. 149.
19. *Ibid.*, p. 153.
20. *Ibid.*, p. 160.
21. *Ibid.*, p. 257.
22. Voronca, *Poèmes choisis*, Paris: Seghers, 1967, p. 13.
23. *Ibid.*, p. 27 (*La Poésie commune*, 1936).
24. Voronca, *Poeme alese*, 1, p. 193.
25. Voronca, *Poèmes choisis*, p. 50.
26. Voronca, *Mic manual de fericire perfectă*, p. 7.

ILARIE VORONCA, 12 scrisori inedite către SAUL AXELRUD

Prolog

Carol Iancu

CORRESPONDENȚA PE care Ilarie Voronca a purtat-o cu prietenul său, doctorul Saul (Paul) Axelrud, aduce informații prețioase privind situația poetului între anii 1943 și 1946, iar ultima sa scrisoare, din 26 martie 1946, dezvăluie cauza directă a sinuciderii sale.

Scrisorile lui Voronca mi-au fost transmise de doctorul Saul Axelrud, în primăvara anului 1978, cu ocazia vizitei pe care i-am făcut-o în casa sa din Béziers, oraș unde a practicat medicina în ultimii ani, înainte de a ieși la pensie. Pregăteam atunci un studiu relativ la condiția evreilor din Franța în anii războiului, iar doctorul Axelrud a putut să-mi relateze propria sa mărturie privind acest subiect.¹ Oferindu-mi scrisorile poetului, el mi-a dat în același timp consimțământul pentru a le publica, ultima scrisoare neputând să apară, dat fiind conținutul ei, în timpul vieții lui Colomba Voronca (1904-1994).

Am decis în primăvara acestui an, la 65 de ani după moartea poetului și la 17 ani după dispariția soției sale, să public totalitatea celor 12 scrisori pe care Ilarie Voronca le-a trimis lui Saul Axelrud.²

Am hotărât să le public în revista *Apostrof*, nu numai datorită calității acestei reviste literare, ci și, mai ales, datorită admirației pe care o port personalității și operei științifice și literare a Martei Petreu.

Cine este doctorul Axelrud?

Născut la 2 ianuarie 1912 în Basarabia, la Cetatea Albă, Saul Axelrud a venit la



• Carol Iancu, în redacția revistei *Apostrof*, aprilie 2006. Foto: L. J.

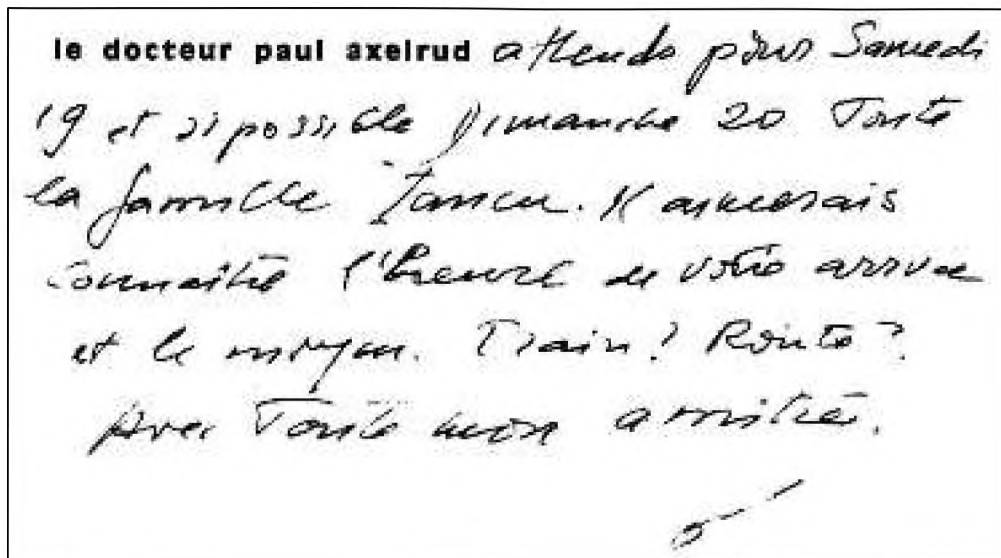
Montpellier la vârsta de 17 ani, pentru a studia la Facultatea de Medicină. După ce a obținut echivalarea bacalaureatului prin decizia rectorală din 29 noiembrie 1929, a fost autorizat, prin decizia ministerială din 30 decembrie 1930, să postuleze pentru titlul de „Docteur d'Etat”. După o șco-

laritate strălucită (a trecut, timp de cinci ani, toate examenele cu succes în sesiunea din iunie), el obține titlul de doctor la 27 iunie 1936, cu o teză intitulată *Contribution aux initiations à la pratique médicale (Contribuție la inițierile în practica medicală)*, cu mențiunea „foarte onorabil”. Căsătorit cu Suzanne Renault, el este tatăl unei fetei, Claude, născută după obținerea naturalizării franceze în 1938. Mobilizat în armata franceză în 1939, el este numit medic auxiliar la 1 aprilie 1940 și, după înfrângerea armatelor franceze, este demobilizat la 10 august 1940. Printr-un decret din 15 mai 1942, guvernul de la Vichy îi retrage cetățenia franceză: el devine „apatrid” și, fiind împiedicat să practice medicina, se transformă, din cauza legislației antisemite, în „muncitor agricol”. Începe atunci pentru el o viață clandestină, reușind să se ascundă în majoritatea timpului în satul Corneilhan, în departamentul Hérault, cu sprijinul și solidaritatea locuitorilor pe care a putut să-i servească... în calitate de medic, și nu ca „muncitor agricol”. După eliberare, a continuat să exercite medicina în mod legal, în această localitate, între 1946 și 1951, apoi în orașul Béziers, unde l-am cunoscut cu un an și jumătate înainte de decesul său, intervenit la 26 decembrie 1979. El a donat corpul său Facultății de Medicină din Montpellier (decizie anunțată la 25 octombrie 1969).

Păstrez amintirea unui om deosebit de generos, care m-a onorat cu prietenia sa, descriindu-mi strânsa sa legătură cu Ilarie Voronca, pe care l-a cunoscut în localitatea Moyrazès, unde amândoi, evrei hărțuiți, au fost primiți, în vara anului 1943, de un admirabil cuplu de învățători.

Care este conținutul scrisorilor lui Voronca?

Un număr de șapte, dintr-un total de douăsprezece scrisori pe care le reproducem, datează din perioada celui de-al Doilea Război Mondial; toate au fost redactate în comuna Moyrazès, unde poetul a găsit refugiu în vara anului 1943, datorită lui Jean și Elise Mazeng. Doctorul Saul (Paul) Axelrud, stabilit din 15 iulie 1941 în comuna Corneilhan, din departamentul Hérault, s-a refugiat și el câtva timp în comuna Moyrazès, beneficiind de ospitalitatea aceluiași persoane în casa cărora a făcut cunoștință cu Ilarie Voronca. Acest lucru ne este prezentat în prima scrisoare (nr. 1), din 11 august 1943, în care poetul își exprimă recunoștința față de soții Mazeng, care i-au oferit toate condițiile pentru a putea continua munca sa de scriitor (a terminat două povestiri pentru copii)



• Carte de vizită a doctorului Saul (Paul) Axelrud (Béziers, mai 1971) trimisă lui Carol Iancu: „Aștept sâmbătă 19 sau dacă este posibil duminică 20 toată familia Iancu. Aș dori să cunosc ora sosirii voastre și mijlocul de transport. Tren? Ruta? Cu toată prietenia mea”.



• Dr. Saul Axelrud, Béziers, 1978

→ și de traducător (a lucrat pentru o *Antologie a poeziei române*). Subliniind generozitatea gazdelor, Voronca face cunoscut doctorului Axelrud sentimentele sale de deznădejde; el vede „încă ani lungi de război și de suferințe“ (scrisorile nr. 2 și nr. 3). El cere sfaturi privind pleurezia de care suferă (scrisoarea nr. 4) și îl invită pe noul și inimosul său prieten să revină la Moyrazès, unde vor putea discuta despre „Poezie, Filosofie, Științe, Medicină“ (scrisoarea nr. 5, din 14 decembrie 1943). În această ultimă misivă, în care cu mult umor, prezentând povestea unei găște, autorul subliniază lipsurile și greutățile de aprovizionare, aflăm de asemenea că el a publicat o lungă povestire în revista *Pyrénées*. Bucuria eliberării este redată prin fraza „iată-ne reînviați!“ și prin faptul că poetul nu mai trebuie să noteze ca destinatar numele de familie al soției (Renault), ci, din nou, al „camaradului Axelrud“ (scrisoarea nr. 6, din 19 octombrie 1944). Revenit la Paris în noiembrie 1944, poetul, care duce acum o viață extrem de „agitată“, îl roagă pe corespondentul său din sudul Franței să vină repede să-l viziteze (scrisoarea nr. 8). El ar dori chiar să părăsească metropola și să se stabilească într-un loc liniștit (la Corneilhan sau Moyrazès), dar pentru aceasta așteaptă „femeia visurilor“ sale (scrisoarea nr. 9). Numele acesteia – Rovena – apare la 17 noiembrie 1945: el o iubește „cu aceeași fervoare“ și suferă să fie îndepărtat de ea (scrisoarea nr. 10).

Doctorul Axelrud mi-a relatat că Ilarie Voronca a cunoscut-o pe această femeie, pentru care a nutrit o pasiune devorantă, la București, cu ocazia unui voiaj efectuat în

1939. Separat de ea în toți anii războiului, dar separat și de Colomba, el nu a revăzut-o pe Rovena decât în ianuarie 1946.

Ultima scrisoare, din 26 martie 1946 (nr. 12), ne arată că visurile poetului s-au spulberat rapid; ea ne aduce la cunoștință teribila dramă pe care a trăit-o și care a provocat moartea sa voluntară. Dând urmare pasiunii sale și încrezător în sentimentele de dragoste declarate de Rovena, „*plus belle que jamais*“ („mai frumoasă ca niciodată“), Voronca, primit „în triumf“ la București, a făcut demersurile necesare pentru a-i facilita obținerea unui pașaport și a revenit cu ea în Franța, după o călătorie de nouăsprezece zile cu vaporul, care a ajuns la Marsilia pe data de 23 februarie 1946. Deja pe vapor el a „simțit că pasiunea Rovenei nu mai era cea din 1939“, după cum declară el în sfâșietoarea sa confesiune făcută bunului său prieten. Dându-și seama că a fost înșelat, că adevărata ambiție a acestei femei a fost dorința de a părăsi România, exploatarea naivității și credulității sa, poetul deznădăjduit s-a sinucis în seara zilei de 4 aprilie, la zece zile după redactarea confesiunii. Doctorul Axelrud mi-a mărturisit că a luat cunoștință cu întârziere de această scrisoare și că nu a reușit să-l contacteze pe poet în zilele următoare. El a regretat cu atât mai mult cu cât îl știa fragil, bolnav, singur, turmentat și culpabilizând despărțirea de Colomba. De fapt Ilarie, în pofida recentei pasiuni, a rămas profund atașat de Colomba, căreia îi consacră, în 1942, un vibrant poem intitulat *Sans Mémoire* (*Fără memorie*), apărut postum, în 1965.³ De asemenea, în *L'Interview*⁴, publicat la Marsilia în 1944, înainte de terminarea războiului, acest lung poem în proză, care a fost

oferit doctorului Axelrud (vezi scrisoarea nr. 8, din 7 iulie 1945), figura Colombei este evocată cu multă fervoare.

Nu pot încheia fără să subliniez că admirabila Colomba a iertat poetului pasiunea care i-a curmat și viața: ea s-a ocupat ani de zile de menținerea memoriei lui Ilarie, încurajând publicații și studii privind opera acestuia. Am cunoscut-o pe Colomba, această distinsă intelectuală, doctor în științe, chimistă de elită, o femeie de mare noblețe sufletească, în micul ei apartament parizian din strada La Goutte d'Or, în anul 1975. Am purtat cu ea o bogată corespondență, care așteaptă și ea să fie publicată. ■

Note

1. Studiul a apărut cu titlul „Les Juifs à Montpellier pendant la Deuxième Guerre mondiale“, în Carol Iancu, *Les Juifs à Montpellier et dans le Languedoc: Du Moyen Age à nos jours*, Montpellier: Université Paul Valéry, 1988, p. 337-408.
2. Două dintre aceste scrisori (din 24 septembrie și 1 noiembrie 1943) au apărut în originalul francez acum 30 de ani. Vezi Carol Iancu, Ilarie Voronca (1903-1946): une voix solitaire, *Dialectique*, Montpellier: Université Paul Valéry, 1981, p. 11-28.
3. Ilarie Voronca. Documents et choix de poèmes, *Le Pont de L'Épée*, nr. 27-28, 1965, p. 60.
4. Traducerea românească a *Interviului* a fost realizată de Barbu Brezianu și Irina Fortunescu. Ea a fost publicată într-un volum care include și *Unprezece povestiri* (*Onze récits*) traduse de Ion Pop. Vezi Ilarie Voronca, *Interviul [și] 11 povestiri*, prefață de Ion Pop, cuvânt-înainte de Barbu Brezianu, București: Cartea Românească, 1989, 189 p.

[1. Lettre du 11 août 1943]

Mon très cher Ami,

Si j'avais jamais douté de l'existence de Dieu, la présence de nos amis incomparables Jean et Elise Mazeng en serait une preuve suffisante.

Comment vous raconter toutes les bontés de ces gens ? Vous les connaissez vous aussi (et entre autres miracles n'ont-ils pas fait aussi de réunir nos vies ?) Madame Mazeng a pour devise : être constamment à la peine et se dévouer pour les autres. Inutile de vous dire qu'elle m'empêche de faire la chambre, d'apporter de l'eau ou du bois, et qu'elle me soigne comme si j'étais son frère le plus aimé. Quelle admirable chrétienne ! Ne devrais-je pas m'estimer élu des dieux pour avoir rencontré de pareils êtres ?

A vous, je ne vous ai pas encore remercié de toutes les délicatesses que vous avez eues pour moi. Votre lettre est vraiment charmante et elle m'a fait un extrême plaisir. Je suis confus de tout le bien que vous me dites et que je ne mérite pas. J'ai été enchanté d'apprendre que j'avais un lecteur en la personne du libraire de Béziers. Vous me parlez d'autre part de Morhange (je suppose Pierre Morhange) qui est un excellent poète, auteur d'un livre émouvant « La Vie est unique » (N.R.F.) et que j'ai perdu de vue depuis 1939. J'apprends donc par vous qu'il est à Béziers. Dites-lui que je l'aime. Ma pleurite est revenue avec le mauvais temps. J'ai très mal et en outre j'ai la sensation caractéristique d'une balle qui se gonfle et se dégonfle à l'endroit malade. Demain je pars avec Mazeng pour 4-5 jours au Monastère. Je me soignerai à mon retour (mais peut-être resterai-je plus longtemps au Monastère). J'ai écrit deux contes pour Suzette mais comme j'ai beaucoup de travail pour l'*Anthologie de la Poésie Roumaine* (qui doit paraître chez Grasset, je crois), je n'ai pas eu le temps de les mettre au point. Je n'ai pas oublié nos longues conversations et je garde de vous un souvenir remarquable : une âme et un esprit de haute valeur. J'espère que je vous reverrai bientôt et que je pourrai encore m'instruire en vous écoutant.

Dites, je vous prie, à votre charmante femme que je serais heureux de lui être présenté un jour, embrassez votre fillette, et croyez-moi votre reconnaissant et affectueux, Voronca.

[2. Lettre du 24 septembre 1943]

Très Cher Ami,

Enfin me voici devant cette grande feuille blanche qui va lire dans ma pensée et qui sera le pigeon voyageur vous portant le salut de mon âme. Je vous ai souvent remplacé auprès de moi (dans le sens que je me suis fait les reproches que vous étiez en droit de m'adresser). Voici quelques-unes des raisons de mon long silence : un certain – assez grave – désarroi intérieur, un désespoir sans remède – car au contraire de l'opinion courante, je vois encore de longues années de guerre et de souffrances devant nous. J'ai trouvé auprès de nos deux merveilleux amis la plus grande bonté et la plus généreuse assistance : mes vêtements sont de nouveau en ordre. Je suis mieux que chez mes propres parents et pourtant je ne cesse de me tourmenter en pensant que j'abuse de leur hospitalité. Aujourd'hui même j'avais décidé de retourner chez Madame Trébosc – mais Jean et Elise Mazeng s'y sont opposés. J'avoue que je suis très heureux de continuer à occuper la belle grande chambre que vous connaissez. Mais encore une fois, je suis dans des circonstances anormales et je ne peux pas montrer à nos amis combien je leur suis reconnaissant. Sur le séjour à Bonne Combe, j'aimerais mieux vous entretenir de vive voix lorsque nous nous rencontrerons car j'espère que vous reviendrez ici.

Dans la maison de nos amis, j'ai repris mon travail d'écrivain et je viens de finir mon roman pour enfants et quelques poèmes. Puisque vous êtes ami avec le libraire de Béziers, je me permets de vous prier de lui remettre le bulletin ci-joint (défense pour vous de souscrire – vous aurez votre exemplaire d'ami). Mais le libraire pourrait peut-être commander quelques exemplaires de ce livre de contes actuellement sous presse.

J'aimerais vous parler un peu du village de Moyrazès qui n'échappe pas à la loi terrible de tous les villages : la médisance y tient ses assises en bonne et due forme, elle emprunte les habits des juges, elle fait s'écrouler tous les murs de la discrétion. Certaines personnes qui, au premier abord, ont l'air d'avoir un esprit large, s'avèrent, dès le deuxième examen, incompréhensifs, sots,

[1. Scrisoare din 11 august 1943]

Dragul meu Prieten,

Dacă m-am îndoit vreodată de existența lui Dumnezeu, prezența prietenilor noștri incomparabili Jean și Elise Mazeng ar fi o dovadă suficientă.

Cum aş putea exprima întreaga bunătate a acestor oameni? Îi cunoașteți și dvs. (printre alte miracole, nu l-au făcut și pe acela de a ne lega viețile?). Doamna Mazeng are ca deviză: a munci mereu și a se devota altora. E inutil să vă spun că nu mă lasă să-mi deretic prin cameră, să aduc apă sau lemne, și că are grijă de mine ca și cum aş fi fratele ei cel mai iubit. Ce creștină admirabilă! Nu ar trebui oare să mă consider alesul lui Dumnezeu pentru a fi întâlnit astfel de persoane?

Nu v-am mulțumit încă pentru toată delicatetea dumneavoastră față de mine. Scrisoarea dumneavoastră este într-adevăr încântătoare și mi-a făcut extrem de multă plăcere. Sunt jenat de tot binele pe care mi-l faceți și pe care nu-l merit. Am fost încântat să aflu că aveam un cititor în persoana librarului din Béziers. Îmi vorbiți pe de altă parte de Morhange (Pierre Morhange, presupun), care este un excelent poet, autorul unei cărți tulburătoare, *Viața este unică* (N.R.F.), și pe care l-am pierdut din vedere din 1939. Aflu deci prin dumneavoastră că se află la Béziers. Spuneți-i că-l iubesc. Pleurezia mea a revenit cu vremea rea. Mă doare foarte tare și, în plus, am senzația caracteristică unei mingi care se umflă și se dezumflă în locul bolnav. Măine plec cu Mazeng pentru 4-5 zile la Mănăstire. Mă voi îngriji la întoarcere (dar s-ar putea să rămân mai mult timp la Mănăstire). Am scris două povestiri pentru Suzette, dar cum am mult de lucru pentru *Antologia Poeziei Române* (care trebuie să apară, cred, la Grasset) nu am avut timpul să le pun la punct. Nu am uitat lungile noastre convorbiri și vă păstrez o amintire remarcabilă: un suflet și un spirit de înaltă valoare. Sper să vă revăd în curând și să pot să mă instruiesc ascultându-vă.

Spuneți-i, vă rog, încântătoarei dumneavoastră soții că aş fi fericit să-i fiu într-o zi prezentat, săruțați-o pe fetiță din partea mea, și rămân al dumneavoastră recunoscător și afectuos, Voronca.

[2. Scrisoare din 24 septembrie 1943]

Dragul meu Prieten,

În sfârșit, iată-mă în fața acestei mari foi albe care îmi va citi gândul și care va fi porumbelul voiajor ce vă va aduce salutul sufletului meu. V-am înlocuit adesea în sinea mea (în sensul că mi-am făcut reproșurile pe care erați îndreptățit să mi le adresați). Iată unele dintre motivele lungii mele tăceri: un anume – destul de grav – haos lăuntric, o disperare fără leac – deoarece, contrar opiniei curente, văd încă ani lungi de război și de suferințe în fața noastră. Am găsit la cei doi minunați prieteni ai noștri cea mai mare bunătate și cel mai generos sprijin: îmbrăcăminte mea este din nou în ordine. Mă simt mai bine decât la propriii mei părinți, dar mă gândesc mereu că abuzez de ospitalitatea lor. Chiar astăzi hotărâsem să revin la Doamna Trébosc – dar Jean și Elise Mazeng s-au opus. Mărturisesc că sunt foarte fericit să ocup în continuare marea și frumoasa cameră pe care o știți. Dar încă o dată, mă aflu într-o situație anormală și nu pot să arăt prietenilor noștri cât le sunt de recunoscător. Despre sejurul la Bonne Combe, aş prefera să vă vorbesc personal, atunci când ne vom reîntâlni, deoarece sper că veți reveni aici.

În casa prietenilor noștri, am reluat munca de scriitor și tocmai am terminat un roman pentru copii și câteva poeme. Dat fiind că sunteți prieten cu librarul din Béziers, îmi permit să vă rog să-i remiteți buletinul anexat (dumneavoastră nu puteți subscrie – veți primi un exemplar de prieten). Dar poate că librarul ar putea comanda câteva exemplare din această carte de povestiri, în curs de apariție.

Mi-ar plăcea să vă vorbesc puțin despre satul Moyrazès, care nu se sustrage teribilei legi a tuturor satelor: bârfa este bine înrădăcinată, se îmbracă în haine de judecători, face să se prăbușească toate zidurile discreției. Unele persoane care, la prima vedere, par a avea un spirit deschis se dovedesc, la a doua cercetare, neînțelegătoare, proaste și oarbe. Și mai ales intolerante (indignându-se în același timp contra intoleranței altora – ei nu și-o văd pe-a lor). Mângâierea sufletului meu este să ascult vocea

→

→

et aveugles. Et surtout intolérants (tout en s'indignant contre l'intolérance des autres – ils ne voient pas la leur propre). Le confort de mon âme est d'écouter la voix de l'angélique Elise Mazeng (dont la patience est sans limites) et de jouer aux échecs avec le sensible et artiste Jean Mazeng. Votre nom est prononcé tous les jours dans cette maison du bon Dieu.

Je vous embrasse, Voronca.

[3. Carte postale du 1^{er} novembre 1943]

[Cachet de la poste : Moyrazès – Aveyron, 1-11-43] Destinataire :
Monsieur Madame Renault, Instituteur, Corneilhan (Hérault)

Mon très cher Ami,

Pardonnez, je vous prie, mon impardonnable silence. Vous êtes pour moi un remords constant : comblé de votre amitié et de vos attentions, je n'ai même pas daigné avoir exprimé ma reconnaissance. Mais je vous aime beaucoup – seul le désarroi de mon âme (car la guerre se prolonge sans espoir) m'empêche de vous écrire. J'ai écrit des poèmes assez tristes ces derniers temps. Un jour je me permettrai de vous en dédier un (ce sera peut-être un somnifère d'une qualité plus médiocre que celui que vous avez eu la bonté de m'envoyer). Quand viendrez-vous à Moyrazès ? Les Mazeng sont délicieux et je soupe souvent chez eux le soir. Venez avec Madame Renault qui est sans doute charmante et à qui je pense aussi avec une respectueuse affection car elle est la femme d'un ami aussi généreux que vous.

Pour le médecin : ma pleurite me fait toujours mal (à la respiration et aux exercices brusques) ; néanmoins j'ai décidé de ne plus en tenir compte et je fais un peu de culture physique le matin. Ai-je tort ? Venez, je vous prie, je serais très heureux de vous serrer dans mes bras fraternels. Votre, Voronca.

[4. Lettre du 7 novembre 1943]

Dimanche, le 7 Novembre 1943

Mon très cher Ami,

Dans ce premier Dimanche d'hiver (suivant le calendrier, l'hiver ne commence que le 21 Décembre, mais à Moyrazès il a déjà commencé), je m'imagine soudain que vous êtes là assis en face de moi et que nous sommes en train de feuilleter des souvenirs communs – soit de ceux récents de Moyrazès soit de ceux que nous avons vécus séparément dans notre lointaine contrée et qui devaient coïncider un jour dans un village perdu (et retrouvé) de France. Je ne suis pas le seul à vouloir bavarder avec vous. Jean et Elise nos amis merveilleux me chargent de vous parler aussi en leur nom. Ne condamnez pas je vous prie leur silence : leur vie est dans un tourbillon plus vif que celui du plus actif des parisiens. Un député, un ministre n'aurait pas son temps plus encombré que celui de Jean Mazeng. Voici un peu son programme : lever : 7 heures. 7h1/4 à 7h3/4 leçon culture physique sous la direction de votre serviteur (je reviendrai plus bas sur ce point). 8h-9h audience accordée aux ressortissants de la Commune de Moyrazès. 9h à 12h classe. 12h-13h Mairie. 13h-14h déjeuner. 14h-17h classe. 17h-19h Mairie. 19h dîner. 20-22 heures championnats d'échecs. Quant à Mme Mazeng elle a en plus : les travaux de la cuisine, les accommodages, etc. Quant à moi, loin d'être aussi pris que nos chers amis, mon temps est partagé entre les regrets du passé, les soucis du présent (ma pleurite me fait toujours mal), les inquiétudes de l'avenir. Je travaille néanmoins à quelques essais littéraires. Au moins une fois par jour votre nom est prononcé avec affection. Je reviens sur la question de la culture physique : malgré les douleurs pleurales qui sont restées très vives, j'ai décidé de ne plus en tenir compte et de faire au moins quinze minutes de culture physique par jour. Jean M. est devenu un excellent élève sur le point de dépasser de beaucoup la science de son maître. Mais (et voici la consultation inévitable) : puis-je continuer ces séances de culture physique ? Je ne risque pas d'aggraver ma pleurite ?... Je vous en veux un peu mon très cher ami : je vous en veux de ne pas être revenu à Moyrazès car j'avais vraiment une grande joie à vous revoir. Je vous embrasse, Voronca.

Mes hommages à Madame Renault et des baisers de tous.

angelicei Elisei Mazeng (a cărei răbdare este fără margini) și să joc șah cu sensibilul și artistul Jean Mazeng. Numele dumneavoastră este pronunțat în fiecare zi în această casă a bunului Dumnezeu.

Vă îmbrățișez, Voronca.

[3. Carte poștală din 1 noiembrie 1943]

[Ștampila poștei: Moyrazès – Aveyron, 1-11-43] Destinatar:
Domnul, Doamna Renault, Institut, Corneilhan (Hérault)

Dragul meu Prieten,

Scuzați-mi, vă rog, impardonabila tăcere. Sunteți pentru mine o constantă mustrare de cuget: copleșit de prietenia și atențiile dumneavoastră, nici măcar nu am găsit de cuviință să vă exprim recunoștința mea. Dar vă iubesc mult – doar haosul din sufletul meu (căci războiul se prelungește fără speranță) mă împiedică să vă scriu. În ultimul timp am compus poeme îndeajuns de triste. Îmi voi permite într-o zi să vă dedic unul (s-ar putea să fie un somnifer de o calitate mai mediocră decât acela pe care ați avut bunătatea să mi-l trimiteți). Când veniți la Moyrazès? Soții Mazeng sunt adorabili și cinez deseori la ei. Veniți cu Doamna Renault, care este fără îndoială încântătoare și la care mă gândesc cu o respectuoasă afecțiune, căci este soția unui prieten atât de generos ca dumneavoastră.

Pentru medic: pleurezia mea continuă să doară (când respir sau fac exerciții bruște); am decis totuși să nu mai țin cont de ea și fac puțină gimnastică dimineața. Greșesc oare? Veniți, vă rog, aș fi foarte bucuros să vă îmbrățișez frățeste. Al dumneavoastră, Voronca.

[4. Scrisoare din 7 noiembrie 1943]

Duminică, 7 noiembrie 1943

Dragul meu Prieten,

În această primă Duminică de iarnă (după calendar, iarna nu începe decât în 21 decembrie, dar la Moyrazès ea a început deja), îmi imaginez deodată că sunteți aici, așezat în fața mea, și că depănam amintiri comune – fie cele recente de la Moyrazès, fie cele pe care le-am trăit separat în acest ținut îndepărtat și care trebuiau să coincidă într-o zi, într-un sat pierdut (și regăsit) din Franța. Nu sunt singurul care dorește să flecărească cu dumneavoastră. Jean și Elise Mazeng, prietenii noștri minunați, m-au însărcinat să vă vorbesc și în numele lor. Nu-i condamnați, vă rog, pentru tăcerea lor: viața lor e un vârtej mai viu decât al celui mai activ parizian. Un deputat, un ministru nu este mai ocupat ca Jean Mazeng. Iată ceva din programul său: ora 7: deșteptarea. De la 7 1/4 la 7 3/4 lecția de gimnastică sub conducerea servitorului dumneavoastră (voi reveni mai jos asupra acestui punct). De la 8 la 9 audiențe acordate locuitorilor comunei Moyrazès. De la 9 la 12 școală. De la 12 la 13 masa de prânz. De la 14 la 17 școală. De la 17 la 19 primărie. La ora 19 cina. Între 20 și 22 campionat de șah. În ceea ce o privește pe Doamna Mazeng, ea are în plus: munca la bucătărie, cărpirea lenjeriei etc. Cât despre mine, departe de a fi atât de ocupat ca dragii noștri prieteni, îmi împart timpul între regretele trecutului, grijile prezentului (pleurezia continuă să mă supere) și îngrijorările legate de viitor. Lucrez totuși la câteva eseuri literare. Cel puțin o dată pe zi numele dumneavoastră este pronunțat cu afecțiune. Revin la problema gimnasticii: în pofida durerilor pleurale, la fel de puternice, am decis să nu mai țin cont de ele și să fac cel puțin cincisprezece minute de gimnastică pe zi. Jean M. a devenit un excelent elev, fiind pe punctul de a depăși cu mult știința maestrului său. Dar (și iată consultația inevitabilă): pot oare continua aceste ședințe de gimnastică? Nu risc să-mi agravez pleurezia?... Sunt puțin supărat pe dumneavoastră, dragă prietene: sunt supărat că nu v-ați întors la Moyrazès, căci aș fi fost foarte bucuros să vă revăd. Vă îmbrățișez, Voronca.

Omagiile mele Doamnei Renault și sărutări din partea tuturor.



• Voronca văzut de Jules Perahim

[5. Lettre du 14 décembre 1943]

Le 14-12-1943

Mon très cher Ami,

J'ai été ravi de votre si amicale lettre. Si je ne vous ai pas répondu plus tôt, c'est d'abord parce que j'ai eu de nombreux tracas avec ma santé – la douleur pleurale persiste, j'ai eu de plus en plus mal à une oreille, à la gorge – et ensuite parce que je voulais vous renseigner en même temps au sujet de l'oie. Cette dernière a nécessité des recherches prolongées. Il y a eu un moment où les charmants Mazeng désespéraient de vous en trouver une. Les facteurs en ont été alertés. Nous avons fait des visites protocolaires chez quelques unes de nos connaissances. Il y a eu des conciliabules et des conférences presque diplomatiques. Et, enfin, à force de persuasion et d'habileté dialectique nous avons remporté le grand succès désiré : nous avons l'oie, nous la tenons. Elle est encore vivante (pour peu de jours car elle doit être tuée à la Noël si elle sera assez grasse ou au nouvel an si elle ne le sera pas encore assez). Quant au prix, le propriétaire de l'oie n'a pas voulu l'indiquer encore. Il sera tel qu'il sera au jour de la livraison. Mais il faut s'attendre à un chiffre élevé. Je ne crois pas que l'on puisse marchander. Nous devons nous incliner devant la décision de la fermière qui est en la matière – comme c'est d'ailleurs la mode – et juge et partie, et agent d'exécution. Je suis chargé par nos amis de les excuser de leur long silence. Ils sont en effet débordés de travail. J'en suis lésé autant que vous parce que je suis privé de mes parties d'échecs. Comme j'aimerais vous revoir pour quelques jours à mes côtés. Parler avec vous de tant de choses qui me sont chères. Poésie, Philosophie, Sciences, Médecine ! Enfin si vous ne vous êtes pas dérangé pour l'oie, je ne pense pas que vous ferez un jour le voyage pour moi qui vaut beaucoup moins qu'une oie. Je vous envoie une revue *Pyrenées* avec un long récit de votre serviteur. Mais je vous prierais de me retourner la revue car il ne me reste plus que cet unique exemplaire. Quant à mon état d'âme : toujours pessimiste ! Avenir sombre !

Ecrivez-moi je vous prie de temps en temps et croyez-moi fraternellement, Voronca.

P.S. Le prix que vous aurez indiqué sur votre lettre sera certainement dépassé de 50 fr ou de 100 fr. Quant à remplacer l'oie par tout autre animal il ne faut pas y penser. C'est introuvable. L'oie vous sera expédiée plumée dans un cageot. Je vous enverrai une autre fois la revue *Pyrenées*. Je ne la trouve pas maintenant.



• Voronca văzut de M. H. Maxy

[5. Scrisoare din 14 decembrie 1943]

14-12-1943

Dragul meu Prieten,

Am fost încântat de scrisoarea dumneavoastră atât de amicală. Dacă nu v-am răspuns mai repede a fost din cauză că am multe necazuri cu sănătatea – durerea pleurală persistă, am avut în plus dureri la o ureche și la gât – și apoi, doream să vă informez despre subiectul privind găscă. Aceasta a necesitat cercetări îndelungate. A fost un moment în care fermecătorii Mazeng erau disperați că nu pot să vă găsească una. Factorii au fost alertați. Am făcut vizite protocolare la câteva dintre cunoștințele noastre. Au avut loc consfătuiri și conferințe aproape diplomatice. Și, în sfârșit, dând dovadă de multă putere de convingere și de abilitate dialectică, am obținut marele succes dorit: avem găscă, o ținem. E încă vie (pentru puține zile, căci va trebui tăiată de Crăciun, dacă va fi suficient de grasă, sau de Anul Nou, dacă nu va fi îndeajuns). În ceea ce privește prețul, proprietarul găștii nu a vrut încă să-l indice. Va fi cel din ziua livrării. Dar trebuie să ne așteptăm la o sumă ridicată. Nu cred că ne vom putea tocmi. Trebuie să acceptăm decizia fermierei, care în aceasta privință – cum este de altfel moda – este și judecător, și agent executor. Prietenii noștri m-au însărcinat să-i scuz pentru lunga lor tăcere. Sunt într-adevăr copleșiți de muncă. Sunt și eu afectat, ca dumneavoastră, deoarece sunt privat de partidele de șah. Cât aș dori să vă revăd pentru câteva zile lângă mine. Să vorbesc cu dumneavoastră despre atâtea lucruri care îmi sunt dragi. Poezie, Filosofie, Științe, Medicină! În fine, dacă nu v-ați deranjat pentru găscă, nu cred că veți face într-o zi călătoria pentru mine, care valorez mult mai puțin decât o găscă. Vă trimit revista *Pyrenées*, cu o lungă povestire a servitorului dumneavoastră. Dar v-aș ruga să mi-o returnați, deoarece nu mi-a rămas decât acest ultim exemplar. Cât privește moralul meu: mereu pesimist! Viitor sumbru!

Scriveți-mi, vă rog, din timp în timp; cu prietenie frățească, Voronca.

P.S. Prețul pe care l-ați indicat în scrisoarea dumneavoastră va fi în mod sigur depășit cu 50 fr. sau 100 fr. Cât privește înlocuirea găștii cu un alt animal, nici să nu ne gândim. E de negăsit. Găscă va fi expediată jumulită într-un coș. Vă voi trimite altădată revista *Pyrenées*. Nu o gădesc acum.

→



• Adeverință semnată de Jean Mazeng, institutor și secretar de primărie, prin care se atestă că Ilarie Voronca, în timpul șederii de doi ani în localitatea Moyrazès, a luat parte activă la instalarea grupului de rezistență („maquis”) Daniel în această localitate. De asemenea, s-a angajat ca voluntar în grupul de rezistență. Duguesclin, care a eliberat localitatea Rodez și ținutul Aveyron de ocupația nazistă. Vezi scrisorile nr. 1-6, în care Voronca își exprimă recunoștința față de Jean și Elise Mazeng.

→

[6. Carte postale du 19 octobre 1944]

[Cachet de la poste effacé : Aveyron, ? 44]

Expéditeur : Voronca, Moyrazès. Destinataire : Docteur Axelrud, Corneilhan (Hérault)

Quelle joie, mon très cher Ami, de pouvoir vous écrire non pas à Renault mais au délicieux camarade Axelrud : nous voici resuscités ! Mais comme vous vous trompez lorsque vous doutez de l'affection que nous vous portons, les dévoués Mazeng et moi-même. Les raisons de mon silence ? Tant qu'il y a eu des boches, j'étais au bord de la folie et vous aurez deviné les raisons de mon angoisse. Depuis la Libération, je suis dans la fièvre des projets de départ. Si Dieu veut, j'espère vous écrire bientôt de Paris. Et je fais des vœux pour vous retrouver un jour prochain et de faire la connaissance de votre charmante petite famille. Les Mazeng ont fait pour moi et pour la cause de la libération de nobles sacrifices. Je vous embrasse.

[7. Lettre non datée]

[Novembre 1944 ?]

Mon très cher Ami,

J'ai des remords de ne pas vous avoir écrit une vraie lettre. Mais voilà, je suis excessivement pris par des traductions, des poèmes, la pleurite, des angoisses, des insomnies, des soucis de toutes sortes. Dans l'attente de la lettre que je vous dois, je vous dis seulement que je vous aime et vous embrasse. Votre Voronca.

[8. Lettre du 7 juillet 1945]

Le 7 Juillet 1945 (Mon téléphone : Elysée 13-82)

Mon très adorable Ami,

Tes lettres sont pour moi un vrai réconfort moral. Et j'en avais besoin ces jours-ci (comme j'ai encore besoin de te voir d'urgence pour raison de pleurite et autres maladies). Tu sais la vie agitée que je mène (il m'est impossible de trouver les dix minutes de tranquillité pour t'écrire la longue lettre que tu mérites). Je t'aime beaucoup et je suis infiniment heureux que *L'Interview* t'ait plu. Je te répète : j'ai besoin de toi parce que je manque d'amis. Viens vite à Paris (je te donnerai alors un 2^e exemplaire de mon roman).

Merci, mon très adorable ami et frère, je t'embrasse, Voronca.

[6. Carte poștală din 19 octombrie 1944]

[Ștampila poștală parțial ștearsă: Aveyron, ? 44]

Expedito: Voronca, Moyrazès. Destinatar: Doctor Axelrud, Corneilhan (Hérault)

Ce bucurie, dragă Prietene, să vă pot scrie nu la Renault, ci la fermecătorul camarad Axelrud: iată-ne reînviați! Dar cât vă înșelați atunci când puneți la îndoială afecțiunea pe care v-o purtăm, devotații Mazeng și eu însumi. Motivele tăcerii mele? Atâta timp cât au fost nemții aici, eram la marginea nebuniei și veți fi ghicit motivele angoasei mele. De la Eliberare, sunt în febra proiectelor de plecare. Dacă Dumnezeu vrea, sper să vă scriu în curând din Paris. Și mă rog să vă reîntâlnesc cât de curând și să fac cunoștință cu mica și minunata dumneavoastră familie. Cuplul Mazeng a făcut pentru mine și pentru cauza eliberării nobile sacrificii. Vă îmbrățișez.

[7. Scrisoare nedatată]

[Noiembrie 1944?]

Dragă Prietene,

Am muștrări de conștiință că nu v-am scris o scrisoare adevărată. Dar iată, sunt excesiv de ocupat cu traduceri, poeme, pleurizie, angoase, insomnii, griji de tot felul. În așteptarea scrisorii pe care v-o datorez, vă spun numai că vă iubesc și vă îmbrățișez. Al dumneavoastră Voronca.

[8. Scrisoare din 7 iulie 1945]

7 iulie 1945 (Telefonul meu: Elysée 13-82)

Adorabilul meu Prieten,

Scrisorile tale sunt pentru mine un adevărat ajutor moral. Și chiar aveam nevoie de ele zilele acestea (tot așa cum am nevoie să te văd de urgență pe motive de pleurizie și alte boli). Știi ce viață agitată duc (îmi este imposibil să găsesc zece minute de liniște pentru a-ți scrie o scrisoare lungă, pe care o meriți). Te iubesc mult și sunt extrem de fericit că *Interview*¹ ți-a plăcut. Îți repet: am nevoie de tine, deoarece îmi lipsesc prietenii. Vino repede la Paris (îți voi da atunci un al doilea exemplar al romanului meu).

Îți mulțumesc, adorabilul meu prieten și frate, te îmbrățișez, Voronca.

1. *L'Interview*, titlul cărții lui Voronca apărute la Editura Jean Vignaud, în 1944, cu un portret de Halicka. (N. tr.)



• Ultima fotografie a lui Ilarie Voronca, 1946

[9. Lettre du 29 octobre 1945]

République Française
à Paris, le 29-10-1945
Ministère de l'Information
Radiodiffusion Française

Mon Ami très cher,

Ce petit mot en hâte pour m'excuser de ne t'avoir pas encore répondu. Tu sais la vie terrible d'agitation que je mène – et je n'ai pas un moment pour la réflexion ou la rêverie. Tu sais aussi que tu es l'un des hommes qui m'ont le plus touché dans cette vie et auxquels je suis profondément attaché. Je pense de plus en plus à chercher un endroit paisible comme Corneilhan (peut-être Moyrazès) pour pouvoir y travailler à des livres. Ici je n'écris presque pas. Mais pour cela j'attends la femme de mon rêve (hélas ! pas d'espoir pour l'instant). J'ai souvent regretté le raisin et le soleil de ton amitié à Corneilhan (peut-être réaliserai-je ce projet l'année prochaine). Je t'embrasse très affectueusement, ton Ilarie.

[10. Lettre du 17 novembre 1945]

Mon merveilleux Ami,

Je te devrai donc quelques unes de mes plus grandes joies. Ta lettre et celle qui l'accompagnait ont versé une douce chaleur sur mon âme. Il est vrai que j'ai le tempérament affectueux et je suis enclin à déclarer au premier visage humain rencontré sur cette planète (n'est-ce pas un visage humain que nous cherchons tous ?) mon amour. Tu as dû sentir néanmoins que l'affection que je ressens pour toi est d'une qualité exceptionnelle. Au point que je me demande même si je ne ferai pas bien de liquider ma vie parisienne et de venir vivre à tes côtés le restant de mes jours. Comme j'aurais voulu le faire au sujet de Moyrazès. Je devrais peut-être m'assurer un revenu de 3 à 4000 frs. par mois – grâce à mes livres – et louer un petit logement dans le voisinage du tien. Je ne plaisante pas. Tout ceci pour te montrer que je pense à Corneilhan et que le projet d'un séjour chez toi est toujours vivant en moi. Peut-être en 1946...

Je souffre de l'éloignement de Rovena que j'aime avec la même ferveur...

Mais quel grand poète que ce Leibovitz. Qui est-il ? J'écris à ton charmant ami dont la lettre m'a ravi.

Je t'embrasse fraternellement, ton Edi.

Nos émissions ont lieu à partir du 18 nov. De 19h à 19h15' sur 25 m, 31 m et 463 m.



• Ilarie Voronca văzut de Jean-Claude Janet. Exemplar de autor, cu o dedicație pentru Carol Iancu

[9. Scrisoare din 29 octombrie 1945]

Republica Franceză
Paris, 29-10-1945
Ministerul Informației
Radiodifuziunea Franceză

Dragul meu Prieten,

Un mic cuvânt în grabă pentru a mă scuza de a nu-ți fi răspuns încă. Știi ce viață teribil de agitată duc – și nu am niciun moment de reflecție sau visare. Știi că ești unul dintre oamenii care m-au marcat cel mai mult în această viață și de care rămân profund atașat. Mă gândesc din ce în ce mai mult să caut un loc liniștit cum ar fi Corneilhan (poate Moyrazès) pentru a putea lucra acolo la cărți. Aici nu scriu aproape deloc. Dar pentru asta o aștept pe femeia visurilor mele (vai! nicio speranță pentru moment). Am regretat adesea strugurii și soarele prieteniei tale de la Corneilhan (poate voi realiza acest proiect în anul viitor). Te îmbrățișez foarte afectuos, al tău Ilarie.

[10. Scrisoare din 17 noiembrie 1945]

Minunatul meu Prieten,

Îți datorez deci câteva dintre cele mai mari bucurii ale mele. Scrisoarea ta și cea care o însoțea mi-au încălzit sufletul. E adevărat că am un temperament afectuos și sunt inclinat să-mi declar dragostea primului chip uman întâlnit pe această planetă (nu-i așa că toți căutăm un chip uman?). Fără îndoială că ai simțit totuși că afecțiunea pe care ți-o port este de o calitate excepțională. Până-ntr-atât încât mă întreb chiar dacă nu ar fi bine să renunț la viața mea pariziană și să vin să locuiesc lângă tine pentru restul zilelor mele. Cum aș fi vrut să o fac în ceea ce privește Moyrazès. Ar trebui poate să-mi asigur un venit de 3 până la 4000 de franci pe lună – datorită cărților mele – și să închiriez o mică locuință vecină cu a ta. Nu glumesc. Toate acestea pentru a-ți arăta că mă gândesc la Corneilhan și că proiectul unui sejur la tine este mereu viu în mine. Poate că în 1946...

Sufăr de îndepărtarea de Rovena, pe care o iubesc cu aceeași ferveare...

Dar ce mare poet este acest Leibovitz. Cine este el? Îți scriu fermecătorului tău prieten, a cărui scrisoare m-a încântat.

Te îmbrățișez frățeste, al tău Edi.

Emisiunile au loc începând din 18 nov. De la ora 19 la 19h15' pe 25 m, 31 m și 463 m.

→

Que fait un tri de bon. Les choses me concernent
la prière. Et un je veux la garder. Je suis form
Mon très cher Ami et Frère, d'illy. Si tu
étais à Paris!
Je ne suis pas par où commencer. Je
ne sais même pas si j'ai eu la force de
mener cette confession jusqu'au bout. En
deux mots: je vis le plus grave drame
de ma vie et j'ignore encore si j'en
sortirai vivant. J'ai réalisé mon voyage
à Rouen. Parti le 8 Janvier 1944
puis arrivé le 16 du même mois. Reçu
en triomphe je n'y suis resté que 17
jours, le temps de faire les papiers
de la division (hélas! d'abolition)
Rouen. Nous avons pris le bateau
le 4 Février et sommes arrivés
à Marseille le 23 Février. Depuis
sur le bateau j'ai senti que
la prison de Rouen n'était plus
celle de 1939. Une dizaine de jours
après notre installation à Paris elle

• Ultima scrisoare a lui Voronca, p. 1

m'a fait l'aveu suivant : elle a connu
plusieurs hommes pendant ces 6 années
de réputation. Mais depuis un an elle
vive pratiquement avec un homme
qu'elle continue à adorer. Un violoniste
(beau, intelligent, charmant, il faut
l'entendre dire elle). Et tes lettres, et
tes télégrammes m'annonçant de ton amour
lui - au fait
(Oh ! les lettres me ont-elle répondu,
quelle importance ont les lettres !) Pourquoi
ne m'a-tu rien dit à Bucarest ? Pour-
quoi m'a-tu mis ? - Je croyais que je
t'aimais encore et que j'oublierais George.
Eh lui non ! C'est lui que j'aime.
J'ai voulu me tuer. Le gaz. Roumains
m'a surpris. Chaque jour elle me déteste
davantage. Je la prends de force une
ou deux fois par jour. Elle m'exprime
rien de spirit. Pas un mot gentil. Pas
une délicatesse. Plus belle que jamais
Et elle me répète : tu ne peux pas me faire
de T'aimer :

• Ultima scrisoare a lui Voronca, p. 2

Poeme de

CAROL IANCU

Voronca, fratele meu

Voronca, fratele meu, prea repede-ai plecat
Și ai uitat să-mi spui la revedere
Ai plecat ducând cu tine secretul, descoperirea ta
Formula Absolutului, sărutul de la Brăila și Paris
Cireșii-n floare, cânturile de Vineri
Aleph, beth și ghimel ale paradisului veșnic
Din copilăria ghetoului

Voronca, fratele meu, prea devreme-ai plecat
Și nu ți-am cunoscut chipul de alchimist
Frământarea din minte, gândurile intimiste
Demersul revoluției tale pacifiste
Și setea ta de dreptate

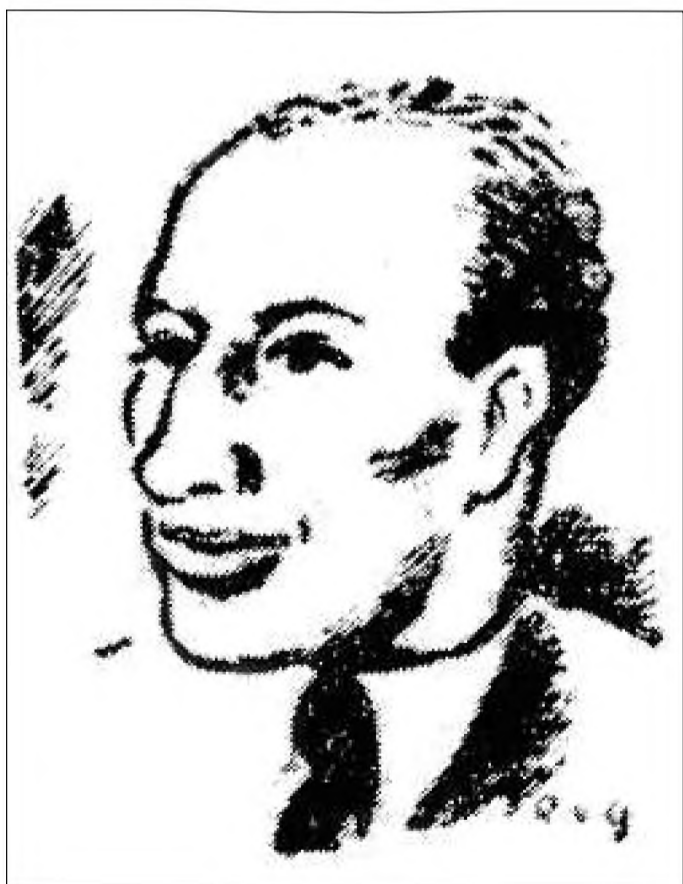
Voronca, fratele meu, în eprubetele tale
Ai amestecat focul sacru cu simfoniile de flori
Și le-ai dictat mineralelor cuvinte de aur
În care viața ta întreagă s-a topit la căldura
Unei iubiri temătoare

Voronca, fratele meu, capul tău immortalizat în nori
De către Marc Chagall, corpul tău de oțel, de Turn Eiffel,
Dac-ai ști cât aș fi vrut să-ți vorbesc
Despre izvor, despre cânturile idiș, despre elanurile refulate
Și angoasele unei lumi de mult uitate
În Occident

Voronca, fratele meu, prea repede-ai plecat
Și ai uitat să-mi spui la revedere
Ai plecat ducând cu tine secretul, descoperirea ta
Formula Absolutului, sărutul de la Brăila și Paris
Cireșii-n floare, cânturile de Vineri
Aleph, beth și ghimel ale paradisului veșnic
Din copilăria ghetoului

Voronca și frumusețea lumii

Într-o zi de primăvară
Însorită, plină de speranță
După ce ai spus și strigat atâta fericire
Întreaga fericire pe care ai dorit-o întregii omeniri
Acestei omeniri abandonate, marginalizate, batjocorite
După ce-ai cumpărat un buchet de flori
Și ai hălăduit pe străzile Parisului
Surzându-le negustorilor de legume și fructe
După ce ai scris o scrisoare, ultima ta scrisoare
Adresată unui prieten de departe pe care atât l-ai iubit
Și care își amintește încă de primii tăi pași de dezrădăcinat
După ce ai privit în oglinda scurtei tale vieți
În care cireșii din Brăila înmiresmau serile de Vineri
În timp ce țărani tineri dansau pe sunetele viorilor
După ce ai pus deoparte eprubetele alchimiei tale
Pronunțând cu vocea ta răsunătoare ultimul tău poem
Ți-ai închis încet fereastra gândurilor
Și-ai adormit pentru vecie
După o ultimă și scurtă luptă a căilor tale respiratorii
Inundate de mirosul distrugător al gazului
Ochii tăi mari se închideau
Câștigaseși bătălia din urmă
Moartea voluntară!
Într-o zi de primăvară
La treizeci și cinci de ani după acest gest nedrept, vântul hoinar
Se îndoaie într-un balet plin de incantații
Porumbul, orzul și grâul din Moldova renasc
Grăunțele ți-au urmat exilul
O lumină nouă i-a copleșit pe tineri
Și au regăsit drumul spre universul tău
Spre șantierul tău unde vor planta pentru totdeauna
Pomul Prieteniei
Prietenia lucrurilor și Prietenia ființelor.
Căci tu, Ilarie, aveai dreptate:
Nimic nu va întuneca frumusețea acestei lumi!



• Voronca văzut de R. V. Gindertael

La realizarea acestui Dosar au colaborat:
ION POP, ION VARTIC și LIANA LĂPĂDATU.
Revista *Apostrof* le mulțumește!

New York și obsesia ghetoului la Norman Manea

Sonia Elvireanu

COMPOZIȚIONAL, ROMANUL lui Norman Manea *Întoarcerea lui Șaganului* cuprinde patru părți: *Preliminarii*, *Prima întoarcere (Trecutul ca ficțiune)*, *Divanul vienez*, *A doua întoarcere (Posteritatea)*. Există o simetrie la nivelul decupajului în patru părți: prima și ultima parte evocă lumea contemporană, americană și românească, părțile a doua și a treia sunt o reîntoarcere în trecutul scriitorului, recuperat ca ficțiune.

Două spații opuse ca mentalitate și ideologie, cel românesc, marcat de comunism, și cel american, tipic capitalist, spațiul libertății pentru orice emigrant, deși aparent ireconciliabile, se întâlnesc într-un punct: iluzia utopiei, fie ea comunistă sau capitalistă. *Lumea Cealaltă*, *Lumea de Apoi*, cea de după moartea metaforică a scriitorului prin dezrădăcinare și renaștere în libertatea exilului, se construiește descriptiv la începutul romanului, prin asocieri involuntare ivite brusc din memoria afectivă a exilatului, prizonier al identității sale românești și al unor traume ce revin obsesiv în discurs. *Spațiul nou al exilului*, spațiul american, recognoscibil prin clișee promovate de filmul american, noul Paradis, este identificabil la nivel lexical prin trei cuvinte generatoare de imagini reprezentative, fiecare asociată unei mentalități tipice spațiului de origine, asociere declanșată de reminiscențe ale unei memorii anterioare exilului, de obsesia spațiului românesc: *clădiri* imense, supradimensionate, ca expresie a grandomaniei, ce reînvie în memoria exilatului imaginea blocurilor de tip *stalinist*; *firme* cu reclame luminoase, propulsând conglomeratul comercial multietnic american, ce trădează pretutindeni, într-un spațiu străin, nostalgia originilor, *mitul identității* pierdute, recompusă în surrogatele produselor comerciale oferite generos de Noul Babilon al lumii moderne; *chipurile* umane aparținând unor rase diferite, un conglomerat uman multirasial, multietnic, multilingv, cu o etichetă comună, *emigrantul*, dezrădăcinat, suspendat între două identități, veșnicul *exilat*.

Spațiul american este surprins prin prisma unui personaj a cărui identitate se confundă ulterior cu cea a naratorului homodiegetic, autorul însuși, ceea ce accentuează caracterul autobiografic al romanului. Autorul vorbește despre sine la persoana a treia, ca despre un personaj de roman, pentru ca, imperceptibil, să se transforme în personaj-narator-martor ce se confesează la persoana întâi, alternând mereu focalizarea externă cu cea internă, narațiunea pură cu discursul autoreferențial.

Spațiul este perceput prin ochii personajului ce observă metropola newyorkeză de la etajul zece al unei clădiri, mai exact forfoța și traficul cotidian infernal, taxiurile gal-

bene blocate la intersecția străzilor Broadway și Amsterdam Avenue. Din stradă, contemplant blocul de patruzeci și două de etaje în care locuia, reflectând la prezent și trecut, realizând distanța temporală de nouă ani interpusă între lumea veche pe care o părăsise și lumea nouă, Paradisul iluzoriu, în care își consuma prezentul. Propoziția devenită slogan de rezistență în Lumea Nouă, spațiul edenic, spre care aspiră orice emigrant, îi revine în minte, însă fără convingerea de altădată: „In paradise one is better off than where else”¹ (În paradis e mai bine ca oriunde). Timpul operase imperceptibil o modificare în modul de a percepe local. Contemplant clădirea uriașă, impersonală, fără vreo particularitate arhitecturală, o asociere involuntară se formulează în mintea observatorului, o imagine ivită brusc din memoria exilului, dintr-un alt spațiu și un alt timp, blocurile staliniste din comunism:

Nici un accent stilistic, simpla geometrie a asamblării: un adăpost, atât, suprapunere de cutii locative. Bloc stalinist... mormăie. Nu, blocurile staliniste nu atingeau asemenea înălțime. Stalinist, totuși, repetă, sfidând decorul posterității [...] clădirile tot mai înalte, față de care până și blocul de 42 de etaje în care locuia părea o biată performanță stalinistă... da, cuvântul revenea, fără rost.²

În timp ce avansează pe Amsterdam Avenue, spre un loc de întâlnire, localul Barney Greengrass, din cartierul Upper West Side, observatorul, atent la rumoarea și decorul străzii, înregistrează ca o peliculă de film imaginea străzii. Metropola îi apare ca un Babilon al lumii noi și vechi, în care, în mod paradoxal, spațiul devine un loc închis, în ciuda Edenului aparent, ceea ce induce cititorului ideea de univers carceral într-un paradis comercial ce livrează din belșug marfă, de parcă cornul abundenței s-ar fi revărsat în acest colț de lume. Un conglomerat de rase, limbi, tipuri și destine umane, prizoniere ale unui Paradis artificial, în care identitățile originare nu se dizolvă într-o singură și nouă identitate americană, ci persistă cu încăpățănare într-o nostalgică tendință de recuperare identitară vizibilă la nivel lingvistic în denumirea firmelor comerciale (ROMA FRAME ART, CHINESE DRY CLEANING), în varietatea limbilor, unele cu accent exotic, dar și a culorilor rasiale și a etniilor identificabile pe chipurile comercianților (indieni, pakistanezi, haitieni, japonezi, coreeni, mexicani), o Americă a emigranților neasimilați, și în produsele comercializate, fructe, legume, flori, obiecte și produse gastronomice din țări îndepărtate, dar și în diversitatea de tipologii provenite de pe toate continentele lumii, care coexis-

tă în metropolă, într-o acerbă voință de supraviețuire, legate prin experiența comună a dezrădăcinării și îndepărtării de origine:

Nimic nu lipsește în Paradis: mâncare și îmbrăcăminte și ziare, saltele, umbrele, computere, pantofi, mobilă, vinuri, bijuterii, flori, ochelari, discuri, lămpi, lumânări, lacăte, lanțuri, cîini, păsări exotice și pești tropicali. Și negustori, saltimbanci, polițiști, coafeze, lustragii, contabili, târfe, cerșetori, toate chipurile și limbile și vârstele și înălțimile, și greutatea populau dimineața neverosimilă, în care supraviețuitorul celebrează nouă ani de viață nouă.³

În acest spațiu vital, mirajul libertății nu suplinește golul înstrăinării. După impactul cu noutatea unui spațiu necunoscut, existența cotidiană, ritmul vertiginos de viață blochează psihicul exilatului în anonimatul în care se pierde, în indiferența care îl înconjoară. Paradisul capitalist nu poate masca, sub strălucirea reclamelor luminoase și a abundenței materiale, discriminările rasiale, depresiile, impasibilitatea, derapajul unei lumi axate doar pe împlinirea nevoilor vitale ale individului. Imaginea Paradisului american, privit cu o lucidă ironie de autor, e imaginea unei societăți de consum, eliberată de tabuuri, a tuturor posibilităților materiale, din care nu lipsește nimic pentru atingerea fericirii, o lume în care depresia însăși este o simplă carență chimică, după cum o indică sloganul de pe zidurile clădirilor. Cu alte cuvinte, totul are cauze explicabile, orice boală este tratabilă, știința este la îndemna oricui în era tehnologiei sofisticate ce anulează distanțele și permite oricui accesul la cunoaștere:

În Lumea de Apoi, distanțele și interdicțiile fuseseră abolite, fructele cunoașterii sînt accesibile pe ecrane de buzunar, pomul vieții fără moarte își oferă roadele la toate farmaciile, viața rulează vertiginos, contează doar clipa, prezentul cât o clipă. Sună, iarăși, sirena infernului!... nu de foc era vorba, de data asta. Bolidul alb lăsase în urmă, în aer, un cerc de sânge și o cruce roșie și inscripția roșie: AMBULANȚĂ.⁴

Pe cât de vast este spațiul destinat comerțului, pe atât de mic este spațiul natural asfixiat de gigantismul clădirilor, un parc redus la un petec de iarbă împrejmuț de garduri metalice, în mijlocul căruia zace uită memoria unui timp al artei întru chipat de statuia lui Giuseppe Verdi, loc de popas pentru „ciorile Paradisului”. Frapează discrepanța între cei doi termeni, statuie și ciorii, ca și cum spațiul orașului s-ar transforma într-un spațiu al morții, senzație amplificată de sunetul strident al mașinilor de pompieri și de urlul sirenei ambulanței care despică



• În 21 aprilie 2008, Norman Manea a devenit doctor honoris causa al Universității „Babeș-Bolyai”. În fotografie, Norman Manea și Andrei Marga. Foto: L. J.

spațiul iluzoriului paradis, transformându-l în infern, „focurile iadului persistă, iată, și în Paradis”⁵, dar mai ales de închiderea orizontului însuși:

Ridică privirea spre cerul care îngăduia minunea. Văzduh obturat, paralelipipedele de beton nu îngăduiau decât o fantă de cer. Fațada din dreapta bloca privirea. Perete lung, lung, cafeniu, flancat de burlanul albastru, de gunoi. În stânga, zidul galben. Pe fondul lucios al vopslei aurii, irizarea albastră a mesajului: DEPRESSION IS A FLAW IN CHEMISTRY NOT IN CHARACTER.⁶

Descrierea spațiului din Lumea Nouă se întinde pe trei pagini. Privirea naratorului se plimbă dintr-un punct fix, de sus în jos (*plongée*), spre forfota străzii, apoi de jos în sus spre cerul abia întrezărit (*contre-plongée*), ca o fantă printre pereții uriașelor clădiri percepute de observator ca niște „cutii locative” asemănătoare celor din spațiul natal marcat de coșmarul comunist, însă multiplicat și redimensionat, pentru a strivi parcă prin înălțimea lor. Apoi punctul de observație nu mai este fix, observatorul e în mișcare. Privirea sa înregistrează în detaliu obiecte și chipuri umane, un amalgam de mărfuri etalate de comercianți, realizează portrete dintr-o singură tușă, asemenea pictorului sedus de culoare. Naratorul surprinde peisajul stradal prin ochii emigranțului marcat de memoria obsesivă a unui alt spațiu, al cărui prizonier continuă să fie. El pare să proiecteze în noul spațiu adoptiv imaginea lumii sale interioare, spaimile sale, obsesia ghetoului ce i-a marcat copilăria la cinci ani, când a fost deportat într-un lagăr de muncă forțată din Transnistria împreună cu familia, ceea ce explică probabil senzația de clausturare.

Senzația de spațiu închis, de prizonierat, ca obsesie a spațiului carceral comunist, dar

și a lagărului sovietic din timpul deportării, într-un conglomerat de obiecte și nații dintre cele mai diverse, se revelează la o simplă analiză a câmpurilor lexicale *stradă, om, cer, obiecte*. De altfel, patru cuvinte trădează reminiscențe ale unui imaginar colectiv din perioada comunistă: *stalinist, plebea muncitoare, lacăte, lanțuri*, care fac aluzie la o altă realitate, anterioară exilului. Paradoxal, spațiul edenic nu este unul al fericirii, ci o simplă iluzie, căci ideea de infern este strecurată în opulența noii lumii prin sintagmele „sirena infernului” și „flăcările iadului”, care modifică radical percepția edenului sub lupa ironică a privirii observatorului. Insuși cerul, ca o fantă îngustă printre clădirile uriașe, se preface într-un deșert, căci zgârie-norii par să se reflecte în norii asociați metaforic cu niște termite uriașe.

Spațiul newyorkez este desemnat prin termeni generici cu valoare simbolică: *Paradis, Lumea Cealaltă, Lumea de Apoi*. La un prim nivel, am putea identifica o opoziție între primul termen și al doilea, al treilea, care au însă același referent, New Yorkul, spațiul american, ca spațiu adoptiv în care personajul narator supraviețuiește timp de nouă ani după moarte. Nu e vorba de o moarte reală, biologică, ci de o moarte metaforică prin deșezădăcinare și de o lume de după moarte, de o renaștere în libertate, în lumea nouă în care pătrunde. Cei trei termeni care desemnează aceeași realitate se referă primul, deci *Paradisul*, la o abundență materială – o reprezentare a paradisului specifică imaginației populare; *Lumea Cealaltă, Lumea de Apoi*, este lumea de după plecarea din țara de origine, cealaltă lume, necunoscută, care i se revelează exilatului, ca un paradis al bunurilor materiale, absente în lumea pe care a părăsit-o, sub ploaia culorilor strălucitoare ale reclamelor luminoase, un paradis al

luminii față de tenebrele nopții și griul clădirilor din România comunistă.

Ne întrebăm dacă ironia cu care scriitorul demontează edenul american, imaginea șocantă și paradoxală a metropolei ca spațiu carceral, se datorează obsesiilor trecutului din care nu poate evada, incapacității de adaptare la civilizația occidentală, sau este percepția lucidă a unei conștiințe care realizează că omul este un exilat etern, indiferent de sistem, de spațiu și timp. Viziunea lui Norman Manea asupra spațiului adoptiv probează o stare de fapt: obsesia ghetoului, generată de experiența traumatizantă a unui triplu exil, marchează conștiința deja scindată a scriitorului de dubla sa apartenență la identitatea iudaică și la cea românească, astfel încât noua sa identitate americană, ca antidot împotriva traumei, e inefficientă. Romanul e o formă de terapie psihanalitică prin care autorul încearcă să se elibereze de obsesiile trecutului, fără a vindeca însă trauma.

Note

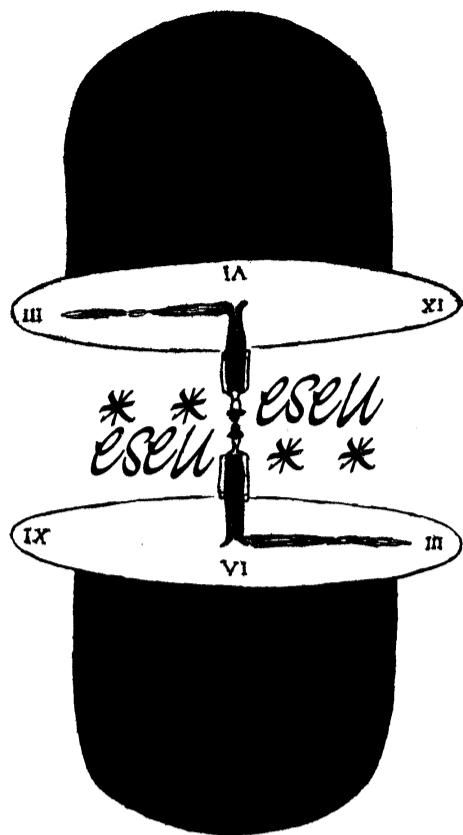
1. Norman Manea, *Întoarcerea bul. ganului*, ediția a 2-a, postfață de Matei Călinescu, Iași: Polirom, 2006, p. 9.
2. *Ibidem*, p. 9-10.
3. *Ibidem*, p. 11.
4. *Ibidem*.
5. *Ibidem*, p. 10.
6. *Ibidem*.

Regăsirea Regăsirii

Les Retrouvailles de

ARTHUR ADAMOV

Ștefana Pop-Curșeu



NU CREDEAM că voi mai avea vreodată ocazia de a vedea jucată vreo piesă adamoviană pe scenele pariziene. Uitat, marginalizat de lumea spectacolului teatral, Adamov e din păcate menținut în viață doar de acea critică universitară asezonată cu puțin formol specific nostalgiei comuniste a celor care au participat la marile mișcări protestatare și reformatoare din mai '68. „Ceux qui ont fait mai '68“, după formula împământenită de pe acum.

Adamov, *Les Retrouvailles, Regăsirea*, e piesa scrisă înainte de 1955 (data primei sale publicări în volum la Gallimard), aleasă de Gabriel Garran, un ultim mohican al anilor '60, ca să nu spun veteran, poate într-o disperată încercare de reabilitare sau pur și simplu de reîntâlnire a lui Adamov cu publicul, în speranța unei reevaluări, cred eu, bine-venite. Și totuși, nu unul dintre cele mai bune texte adamoviene. Îl citisem acum zece ani, iar de data aceasta, într-o zi de 6 aprilie, 2011, după o splendidă după-masă petrecută la Cartoucherie în compania lui Jean-Jacques Lemêtre, bine-cunoscutul maestru al muzicii de teatru și pereche artistică a lui Ariane Mnouchkine la Teatrul Soarelui (Théâtre du Soleil), am reluat mica piesă adamoviană. Orizontul de așteptare îmi era deja bine conturat, deși mă confruntam cu un text pe care mi-l aminteam doar fragmentar, sub forma unei impresii mai degrabă neutre, un pian, o gară, un personaj masculin neputincios (ca mai toate personajele masculine adamoviene), dependent de figura feminină, maternă și vampirizatoare prin excelență.

Am reluat piesa cu un mic salt emoțional în timp, fracțiune de secundă care mă trimitea din nou la camera normaliană, chilă pariziană în care citisem pentru prima oară, din doască în doască, volumele teatrului complet adamovian publicate la Gallimard. Lectură însoțită de un strop de angoasă, emoție prea puțin definită care încerca să anticipeze descoperirile critice ce se voiau revelatoare pentru opera dezrădăcinatului Adamov, pe care urma să le aducă la lumină studenta de atunci, prinsă în

febra lucrării de licență. Ei bine, aceeași emoție stranie mă cuprindea acum, în fața relecturii unei piese, în așteptarea reprezentației. Cum avea Gabriel Garran să pună în scenă cuvintele suferinde, imaginile *littéraires* pe care le vroia Adamov? Îmi era frică de o punere în scenă plată, fadă, falsă, *à la française*. Și cum de ce ți-e frică nu scapi... dar să nu anticipăm, fiindcă înainte de intrarea propriu-zisă în sala de spectacol de la Théâtre de la Tempête, s-a întâmplat ceva, neașteptat și straniu, oracular poate, deși nu avea nici cea mai mică legătură cu reprezentația din acea seară. Și totuși...

Mai aveam trei ore până la începerea spectacolului, iar personajele adamoviene reveneau încet pe scena imaginară cu primele replici, cu fluieratul trenului, ticăitul ceasului de perete din cafeneaua pustie, când privirea mi-a alunecat de pe carte pe câteva pete mișcătoare ce se apropiau în ritm alert de locul unde mă aflam. O fracțiune de secundă pentru a-mi da seama că un grup întreg de scaune cu rotile aluneca printre alte câteva personaje cu mers împleticit sau sacadat, în direcția Teatrului Soarelui. Nimic ieșit din comun, mi-am spus, cunoscând prea bine puternica implicare socială a trupei lui Ariane Mnouchkine, veșnică militantă pentru drepturile omului și mamă adoptivă a tuturor suferinziilor fără adăpost. Mi-am continuat, așadar, lectura. Soarele bătea puternic pe zidurile teatrului unde inscripția ce invitase sute de spectatori la ultimul lor spectacol trona glorios și nostalgic în singurătatea obloanelor trase: *Les Naufragés du fol Espoir*. Naufragiați ai speranței nebune. Scaunele cu rotile au ajuns în dreptul teatrului, trecând pe lângă grupul de măsuțe și bănci unde eram așezată, la umbra crudă a frunzulițelor de castan. Tineri, adolescenți cu handicap, învârtind singuri roțile mari ce le serveau drept picioare sau lăsându-se împinși de supraveghetorii-infirmerii, păreau debusolați, pierduți în spațiu, autentici naufragiați ai marilor speranțe. Cu toată rușinea conștientizată a posteriori, nu mi-am putut înfrânge un tăcut „Doamne ferește!“, ruptură, graniță, marcă atotputernică a limitei dintre literatură și viață. Obloanele gri-albăstrui ale Teatrului Soarelui li s-au dechis, iar pentru câteva minute, întregul șir s-a topit în întunericul fostei hale a fabricii de cartușe.

Mi-am reluat lectura. Edgar, tânăr student la drept, nu reușește să plece acasă, în orașelul natal, unde îl așteaptă brațele logodnicei și ale mamei. Tocmai pentru că acest duet are patru brațe, care înlănțuie ca tentaculele drăgăstoase ale unei caracatițe binevoitoare. Însă acolo, în cafeneaua gării, ceea ce-l împiedică să plece sunt alte patru

brațe, la fel de iubitoare, ale femeilor din oglinda inconștientă: Louise și Cea mai fericită dintre femei. Apar motivele, iar valiza rămâne pe loc. Seducție, frică și multă neputință. Edgar se mută în micul apartament al Celei mai fericite dintre femei, urmând să se logodească cu Louise.

Alunecare a timpului și a situațiilor pe episoade, și, mai mult decât în celelalte piese ale sale, un joc al dublului, deja implicit din titlu, parcurge ansamblul textului, fie că este vorba de fața ascunsă a Mamei sau de portretul în oglindă al unor impresionante tinere îndrăgostite. Pentru mine, Edgar, refugiu sau nu, este un văr de-al lui Oblomov, își doarme viața în loc să o trăiască, iar când se trezește, nu e sigur că nu mai visează.

Cuvintele lui Gabriel Garran stau pe masa de lemn pe care mă sprijin, neștiind că frații lui Edgar tocmai ies de pe porțile Teatrului Soarelui. Frați într-un handicap. Mă intrigă. De unde vin, ce s-a întâmplat cu ei, ce caută acei tineri înalți, puternici și zâmbitori într-un scaun cu rotile? S-au oprit, stau și povestesc la soare. Cei care pot. Mai retrasă, o tânără femeie de origine africană, brăzdată de urme cumplite de arsuri pe tot corpul, își trăiește trauma în singurătate. Alți doi-trei adolescenți, printre care o fată supraponderală, deplasându-se normal, doar cu mici dificultăți, așteaptă supraveghetorul. „Când începe piesa?“ îmi dau seama că nu au venit doar ca să viziteze carcasa Teatrului Soarelui (decorurile, scena fiind complet dezmembrate și ambalate pentru plecarea în turneu la Nantes, iar apoi la Atena). Vor vedea un spectacol din cadrul unui minifestival organizat de tinerele speranțe, cărora Mnouchkine le va lăsa moștenire al său legendar teatru. Speranțe totuși nu foarte promițătoare, îmi spunea Jean-Jacques Lemêtre, după ce soarele marilor trupe va apune.

O ieșire culturală deci, și o masă la iarbă verde, căci foarte curând mesele din jurul meu au fost ocupate, iar eu m-am retras, mai lateral, pentru a nu deranja coeziunea grupului. Încercarea mea de nu remarca ceea ce se întâmpla la câțiva pași de mine a fost zadarnică. Trecerea de la textul adamovian la crunta realitate căreia îi făceau față la modul cel mai senin colegii mei de sub castani se făcea rapid, pe negândite, scurtcircuitări stranii, ce mă faceau să nu-mi găsesc locul, jucând totuși rolul spectatorului degajat, fără prejudecăți, ce urma să meargă și el, boem, la teatru. Ce-ar fi gândit Adamov în locul meu? Și-ar fi regăsit personajul Mutilatului din *Marea și mica Manevni*? Sau ar fi scris o nouă piesă plecând de la lupta împotriva neputinței pe care acești tineri plin de viață

o duceau cu fiecare înghițitură, cu fiecare linguriță adusă chinuit spre buzele zâmbind a speranță? *Le fol Espoir* în fundal..., cât cinism e în viață și în fericitele coincidențe!

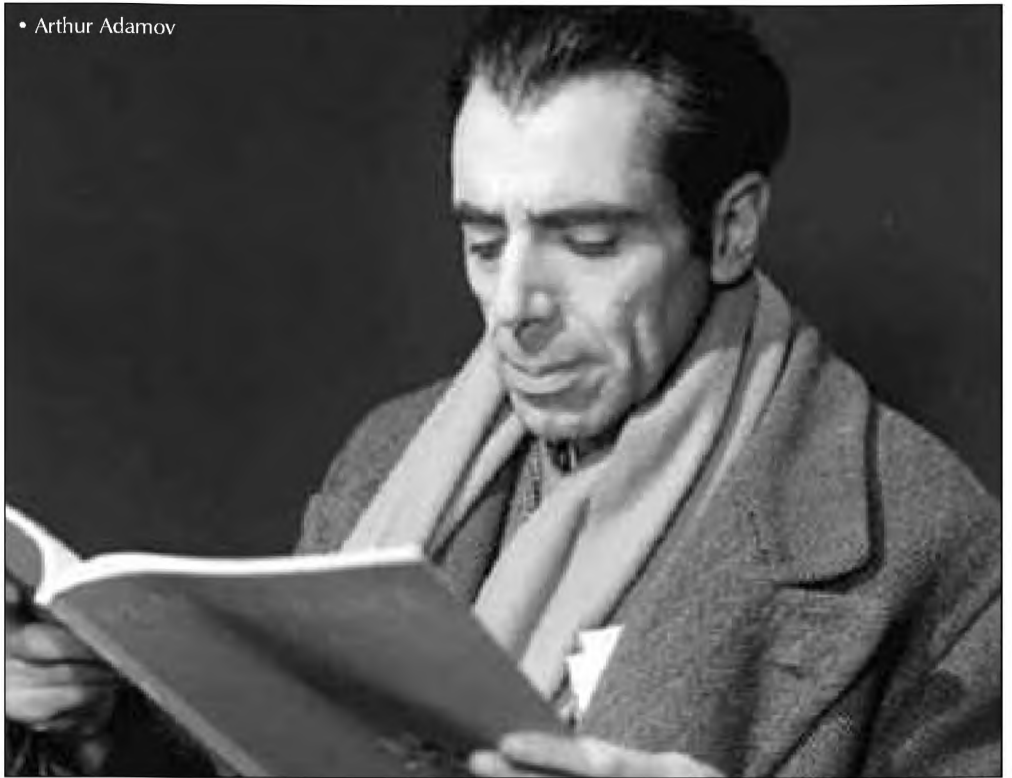
Într-o zi, Adamov a fost martor unui incident, aparent fără importanță, dar despre care și-a spus imediat, așa cum a recunoscut-o mai târziu, povestind întâmplarea: „Asta este teatrul, asta este ceea ce vreau să fac“. „Un orb cerșea; două tinere fete au trecut pe lângă el fără să-l vadă, îmbrâncindu-l din greșeală și cântând: «Am închis ochii, era minunat...» mi-a venit atunci ideea să arăt pe scenă, la modul cel mai grosolan și mai vizibil cu putință, singurătatea omenească, absența comunicării...“

Mitul întâmplărilor revelatoare poate fi deci adevărat; m-au invitat să mănânc cu ei, aveau cutiuțe cu salată de roșii și cartofi în plus, cutiuțe cu bucăți de pepene galben în plus, sticle de apă în plus. Am refuzat politicos, au insistat, am ezitat, au insistat, ar fi fost oare „politically correct“ să nu accept? Din nou, remușcări pentru că mi-am putut pune o astfel de întrebare. Niciun gust, mâncare de cantină, nicio plăcere, pentru câțiva tineri care nu-și simțeau picioarele, care abia își puteau mișca brațele, dar care aveau posibilitatea să închidă ochii de groază și să-și spună... „era minunat“. Nu știu care le era trecutul. Puteam ghici accidente, dar câte nu fac din ființa umană un invalid sau perpetua medicație? Nu știam ce spectacol aveau să vadă, speram numai să le încheie seara într-un mod plăcut. Ajungând din nou la vorbele lui Adamov, i-am lăsat până la urmă „singuri să hotărască ce îi ajută să trăiască“.

Handicapul lor era fizic, cel al lui Edgar, ontologic. Am intrat deci în mica sală de teatru cufundată în semiîntineric. Scena, dominată de o galerie lungă, sub nivelul plafonului se împărțea de la bun început în două spații: real și oniric. De acolo, de sus, niște ochi mari aproape ieșiți din orbite, fragment fotografic al feței lui Arthur Adamov semănând halucinant cu cei ai lui Salvador Dalí, au privit scena pe tot parcursul jocului, fără a aduce însă o semnificație profundă în plus piesei în sine. Trimitere la cochetăriile suprarealiste ale lui Adamov? Implicarea nevrotică a autorului în viața personajelor sale? Atenționare a publicului de a-și menține trează acuitatea privirii? Avea prea puțină importanță. Spectacolul se putea lipsi de acea figură auctorială explicită din penumbră, precum și de intermediiile explicit onirice introduse de Gabriel Garran, peste textul adamovian propriu-zis, suficient de încheșat ca să se susțină singur. Dacă personajul Edgar era citit într-o cheie onirică, ceea ce textul permite într-o oarecare măsură, această interpretare trebuia lăsată în voia actorului principal și pusă în valoare la nivelul ritmului și al succesiunii acțiunilor scenice, și nu prin adaosuri de texte, fragmente muzicale și „aparițiile“ unei a treia figuri feminine, dansatoare, jongleusă, fantasmă seducătoare. În loc să fluidizeze textul și să-l facă mai inteligibil – rezultat la care se aștepta probabil regizorul –, toate aceste elemente au rupt vârtejul voit monoton în care erau prinse personajele, creând acel sentiment de falsitate, de dezacordare, din ce în ce mai des întâlnit pe scenele teatrelor europene.

Scenograful Jean Haas a știut totuși să valorifice interesant anumite elemente de decor și recuzită, respectând în același timp cu destulă strictețe indicațiile scenice ca-

• Arthur Adamov



re abundă în piesa lui Adamov. Mă refer la scaunul gol suspendat într-un colț al cafenelei, firmă, element de decor, dar și simbol al imposibilei așezări a personajului, la spațiul creat pe verticală din umerase și haine suspendate, ca într-un mare dulap-vestiar ce cuprinde înseși personajele, sau la perdeaua-jaluza ce creează în partea centrală a scenei un ingenios spațiu de trecere ce permite jocul cu umbra și lumina, cu închisul și deschisul, cu exteriorul și interiorul.

Textul adamovian a ținut bine pasul, chiar dacă prestația actorilor nu a fost întotdeauna egală: Cea mai fericită dintre femei, care a început stângaci, dar a terminat bine, Edgar, care a reușit să-și crezeze o imagine puternică de la bun început, dar nu să o și păstreze cu același tonus până la sfârșit, și Louise, care a fost – din păcate – prea puțin credibilă. Un text, dur, tăios, cu un limbaj puțin învechit pe alocuri, însă extrem de concret, de unde și marea dificultate și provocare, atât pentru regizor, cât și pentru actori, de a introduce sentimentul existenței personajelor între două lumi, între fizic și psihic, între somn și trezie, fără a tăia cu foarfeca în carnea vie a piesei.

Apoi, pianul, acel pian psihanalizabil care la Adamov domină din umbră întregul conflict interior neexprimat, pianul impunător, extrem de masculin, producător al muzicii nesuferite de Edgar, povara trecutului, a greșelii față de Lina, logodnica lui pianistă și infirmieră a mamei ce-l așteaptă scriindu-i scrisori fără șir precum gamele unui exercițiu de solfegiu, pianul fetei proprietarului cafenelei, care o atrage pe Louise, întărâtându-l pe Edgar împotriva trecutului său și a unui viitor bătut în cuie, acel pian care va intra în apartamentul Celei mai fericite femei unde locuiește Edgar, ca un oaspete nepoftit, s-a transformat, din păcate, într-un pian mic alb, de jucărie, în vizunea lui Garran. Este adevărat că Edgar suferă o cumplită regresie de-a lungul piesei, cu atât mai dureroasă cu cât personajul este convins că acțiunile sale sunt o dovadă de maturitate și de independență, deși toate pun în lumină tocmai lipsa de reper, neputința, neasumarea și fuga din fața oricărei responsabilități, limitarea și dependența tânărului față de figura maternă. Recăderea

concretă în copilărie are însă loc doar în final. Pianul strivește conștiința incapabilă de introspecție autentică, imaginația incapabilă să-și ia zborul, le fel cum trenul le strivește pe cele două logodnice, iar Mama strivește bărbatul, recuperându-și copilul supus.

Finalul piesei adamoviene este cum nu se poate mai puternic și mai explicit. După moartea Louisei, redus la un statut de câine al Celei mai fericite dintre femei în trenul coșmaresc ce-l duce înspre casă, Edgar se regăsește în fața unei mame pline de energie, deși o lăsase bolnăvicioasă și slăbită. Moartea Linei, logodnica infirmieră, nu numai că o însănătoșește, ci o face și să-și recupereze fiul în totalitate. Rămas fără cuvinte, în fața râsetului Mamei, Edgar se va răsturna în căruciorul de copil adus de aceasta și va fi dat afară din scenă cu o simplă lovitură de picior. Faptul că Mama este handicapul ontologic major al fiului reiese evident și din punerea în scenă a lui Gabriel Garran, însă finalul spectacolului de la Théâtre de la Tempête nu a reușit să capteze și să canalizeze în așa fel energiile personajelor încât să facă să explodeze efectiv tensiunea acumulată, în acea cruntă imagine a decăderii ireversibile pusă în evidență de piesa scrisă.

Se putea deci și mai bine. Am ieșit întrebându-mă când voi întâlni oare regizorul care va ști să exploateze toate potențialitățile unui text adamovian, uitându-se puțin și în jurul lui, la cei asupra cărora Adamov și-a oprit și și-ar opri privirea. La Cartoucherie nu mai era aproape nimeni, pustiul suburbiciei pariziene sau pustiul culturii. Și totuși câteva teatre reușesc, acolo, să adune oameni care mai cred în lumi alternative, care mai cred că ochii se pot deschide către altceva, că arta ajută pur și simplu la deschiderea ochilor, așa cum și-o dorea și Adamov. Regăsirea lumii care să merite cuvintele: „e minunat!“ Nu a fost o seară pierdută, dimpotrivă; tind să cred că sunt câteva piese mari care pot fi încă redescoperite. Iar regizorii noștri ar avea doar de câștigat. În cazul acesta, rămâne însă confruntarea cu munca traducătorului... și cred că într-acolo mă voi îndrepta eu acum.

Nu pot să mă plîng

Nu pot să mă plîng de foame,
Hrana mea din ceruri vine,
Dar mi-e teamă pentru zeul
Ce se va hrăni cu mine.

Sînt prea neagră, sînt prea tristă,
Jertfa mea poate să-i pară
Și mai slabă decît este,
Și mai rea, și mai amară.

Sîngele-ar putea să-l verse
Într-un cîmp frumos cu maci,
Carnea ar putea rămîne
Să se-mpartă la săraci.

Spune-mi tu, tată

E toamnă, e senin,
Prin fereastra mea se vede pădurea
Cu frunzele roșii
Care nu peste mult au să cadă
Și eu mă uit la ele
Cum atîrnă
Ca limbile unui popor
De spînzurați.
Spune-mi tu, tată,
Ce e cu poporul acesta
Și de ce stă el în fereastra mea
Și scoate limba la mine.

Pasărea tăiată

M-au ascuns bătrîni, după obicei,
Să nu uit de frica păsării tăiate,
Și ascult prin ușa încuiată
Cum se tăvăleşte și se zbate.

Strîmb zăvorul șubrezit de vreme,
Ca să uit ce-am auzit, să scap,
De această zbatere în care
Trupul mai aleargă după cap.

Și tresar cînd ochii, împietrind de groază,
Î se-ntorc pe dos ca să albească
Și pîrînd că-s boabe de porumb
Alte păsări vin să-i ciugulească.

Iau c-o mîină capul, cu cealaltă restul,
Și le schimb cînd mi se pare greu,
Pînă nu sînt moarte, să mai stea legate
Cel puțin așa, prin trupul meu.

Însă capul moare mai devreme,
Ca și cum n-a fost tăiată bine,
Și să nu se zbată trupul singur
Stau să treacă moartea-n el prin mine.

Non posso lamentarmi

Non posso lamentarmi per la fame,
Il mio cibo dai cieli viene,
Ma temo per il dio
Che si ciberà di me.

Sono troppo nera, sono troppo triste,
Il mio sacrificio gli potrà sembrare
Anche più scarso di quanto non sia,
Anche peggiore, e più amaro.

Il sangue potrebbe versarlo
In un bel campo di papaveri,
La carne potrebbe avanzare
Per distribuirla ai poveri.

Dimmi tu, padre

È autunno, è sereno,
Attraverso la mia finestra si vede il bosco
Con le foglie rosse
Che tra non molto dovranno cadere
E io le guardo
Penzolare
Come le lingue di un popolo
Di impiccati.
Dimmi tu, padre,
Cos'ha questo popolo
E perché si ferma alla mia finestra
E mi fa la linguaccia.

L'uccello tagliato

Mi hanno nascosto i vecchi, come al solito,
Per non scordare la paura dell'uccello tagliato,
E ascolto attraverso la porta chiusa
Come si rotola e si agita.

Piego il chiavistello usurato dal tempo,
Per dimenticare ciò che ho udito, per sfuggire,
A questa agitazione in cui
Il corpo rincorre ancora la testa.

E trasalisco quando gli occhi, impietriti dal terrore,
Gli si rovesciano e sbiancano
E sembrando due chicchi di mais
Gli altri uccelli vengono a beccarli.

Prendo con una mano la testa, con l'altra il resto,
E li scambio quando non ce la faccio,
Finché non sono morti, perché stiano ancora legati
Almeno così, attraverso il mio corpo.

Però la testa muore prima,
Come se non fosse stato tagliato bene,
E affinché il corpo non si agiti da solo
Resto per far passare la morte in lui attraverso di me.



A P O S T R O F

Festivalul Internațional

Lucian Blaga

SOCIETATEA CULTURALĂ „Lucian Blaga” Cluj-Napoca a organizat în zilele de 12-14 mai a.c. cea de-a 21-a ediție a Festivalului Internațional „Lucian Blaga” – 50 de ani de posteritate blagiană (aniversare UNESCO). Ediția din acest an a fost una româno-maghiară. A fost prezentă doamna Dorli Blaga (președinta de onoare a Societății). Au fost invitați ai Festivalului Szentmártoni János (președintele Uniunii Scriitorilor din Ungaria), Balázs F. Attila (care a adus cu sine volumul Lucian Blaga, *Poezii/Verssek*, versiunea maghiară aparținându-i), Katalin Ladik, Zalán Tibor, Laura Iancu. Ei au luat parte la recitalul de poezie de la Muzeul de Artă (Sala Tonitza), alături de poeți din țară (printre invitați: Ioan Moldovan, Dan Mircea Căpăruș, Valentin Marica, George Vulturescu, Gheorghe Fărja, Olimpiu Nușfeleanu, Martha Izsák, Minerva Chira) și din Cluj (moderator: Ion Cristofor). Volumul bilingv a fost lansat la sediul Filialei Cluj a USR, dimpreună cu *Meridian Blaga II* și miniantologia *Versuri pentru templul său*. Constantin Cubleşan și-a lansat volumul de studii despre teatrul lui Blaga. Au mai fost lansate volume îngrijite de Eugeniu Nistor și Nicolae Măreș. Conferințele din prima zi au fost susținute de Mircea Flonta, Szentmártoni János, Mircea Popa, Ovidiu Pecican și Karácsonyi Zsolt. A avut loc (în holul BCU) și vernisajul expoziției de fotografie Ștefan Socaciu, *Oamenii Clujului*. Tot în holul bibliotecii a putut fi vizionată o expoziție documentară privind activitatea de diplomat a lui Lucian Blaga, dar și episoade din urmărirea sa de către Securitate.

Premiile festivalului (subvenționate, ca în fiecare an, de Primăria și Consiliul Local Cluj-Napoca) au fost următoarele:

- *Marele premiu pentru contribuții la răpândirea operei blagiene în lume*: Balázs F. Attila;
- *Marele premiu „Lucian Blaga” pentru poezie (ex-aequo)*: Szentmártoni János (președintele Uniunii Scriitorilor din Ungaria) și Dan Mircea Căpăruș;
- *Premiul pentru exegeză blagiană*: Constantin Cubleşan;
- *Premiul pentru participare excepțională la festival*: Ioan Moldovan, Katalin Ladik, Zalán Tibor și George Vulturescu.

De asemenea, au fost premiați câștigătorii (elevi și studenți) ai concursului *Recitindu-l pe Lucian Blaga* (concurs lansat cu sprijinul Băncii Transilvania).

Alte detalii privind Societatea Lucian Blaga și festivalul, pe www.societateablaga.ro.

Nominalizări pentru premiile
USR pe anul 2010

JURIUL DE nominalizări al USR, alcătuit din Dan Cristea (președinte), Horia Gârbea, Antonio Patraș, Ovidiu Pecican, Vasile Spiridon și Slavomir Gvozdenovici (pentru literatura în limba minorităților), a selectat, în aprilie a.c., următoarele volume:

Poezie

- ANA BLANDIANA, *Patria mea A4*, Ed. Humanitas
MIRCEA CĂRTĂRESCU, *Nimic*, Ed. Humanitas
CAIUS DOBRESCU, *Euromorphotikon*, roman în versuri, Ed. Tracus Arte
ION MUREȘAN, *cartea Alcool*, Ed. Charmides
ROBERT ȘERBAN, *Moartea parafină*, Ed. Cartea Românească

Proză

- GABRIELA ADAMEȘTEANU, *Provizorat*, Ed. Polirom
RADU ALDULESCU, *Ana Maria și îngerii*, Ed. Cartea Românească
NICHITA DANILOV, *Ambasadorul invizibil*, Ed. Polirom
RADU MAREȘ, *Cînd ne vom întoarce*, Ed. Limes
CONSTANTIN STAN, *Gde Buharest*, Ed. Charmides

Dramaturgie

- MIRCEA M. IONESCU, *Dresorul lui Casanova*, Ed. Play
RADU MACRINICI, *Jack lunetistul*, Ed. Unitext
RADU ȚUCULESCU, *Drațul meu Mișca*, Ed. Eikon

Literatură pentru copii și tineret

Juriul de nominalizări recomandă un singur titlu care poate fi luat în discuție spre premiere, dintre cele patru volume depuse:

- SINZIANA POPESCU, *Drumul Anei prin Valea Plângerii*, Mediamorphosis

Critică și istorie literară, eseu

- MIHAI DINU, *Un alt Bolintineanu – gânduri despre natura poeziei*, Ed. Spandugino

SORIN LAVRIC, *10 eseuri*, Ed. Humanitas

- IRINA PETRAȘ, *Literatura română contemporană: Prelungiri*, Ed. Casa Cărții de Știință

ION POP, *Între avangardă și ariergardă*, Ed. Vinea

- CORNEL UNGUREANU, *Șantier 2: În căutarea lui Mircea Eliade*, Ed. Cartea Românească

Traduceri din literatura universală și Premiul Fundației „Andrei Bantaș”

- GABRIELA ȘI CONSTANTIN ABĂLUȚĂ: HENRI MICHAUX, *Voyage en Grande Garabagne/Călătorie în Marea Garabanie*, Ed. Paralela 45

- MIOARA CARAGEA: JOSÉ SARAMAGO, *Călătoria elfantului*, Ed. Polirom

- DOMNICA DRUMEA ȘI PETRU ILIEȘU: ALLEN GINSBERG, *Howl și alte poeme*, Ed. Polirom

- ȘTEFANIA MINCU: UMBERTO ECO, *Cimitirul din Praga*, Ed. Polirom

- RAREȘ MOLDOVAN: THOMAS PYNCHON, *Curcubeul gravitației*, Ed. Polirom

- GEORGE VOLCEANOV ȘI VIOLETA POFA: WILLIAM SHAKESPEARE – *Cpere*, vol. I: *Sonete, Furtuna*, Ed. Paralela 45

Premii speciale (publicistică, memorii, jurnale etc.)

- ILEANA MĂLĂNCIOIU, *Exerciții de supraviețuire*, Ed. Polirom

- ANDREI OIȘTEANU, *Narcotice în cultura română: Istorie, religie și literatură*, Ed. Polirom

- CASSIAN MARIA SPIRIDON, *Farmecul discret al dreptei cumpăniri*, Ed. Eikon

- ION VIANU, *Amor intellectualis*, Ed. Polirom

- MATEI VIȘNIEC, *Cronica ideilor tulburătoare*, Ed. Polirom

Debut

- RALUCA DUNĂ, *Eu, Autorul*, Ed. Tracus Arte

- ANCA HAȚIEGAN, *Cărțile omului dublu*, Ed. Limes

- ADRIAN BUZDUGAN, *Capela excomunicațiilor*, Ed. Humanitas

- SORIN DESPOT, *apasăi*, Ed. Cartea Românească

- LIGIA TUDURACHI, *Cuvintele careucid*, Ed. Limes

Premiul Național de Literatură

- GABRIEL DIMISIANU

- FĂNUȘ NEAGU

Comisia de literatură în limbile minorităților a înaintat propunerile sale juriului de decernare pentru volume în aceste limbi apărute în anul 2010:

- LIUBINCA PERINAȚ STANCOV, *Exerciții pentru un soare postum*, poezii, limba sârbă

- CEDOMIR MNILENOVICI, *Sonete*, poezii, limba sârbă

- DRAGA MIRIANICI, *Rădăcini și stele*, poezii, limba sârbă.

Revista APOSTROF se poate cumpăra în următoarele puncte de difuzare:

Librăriile HUMANITAS

- ALBA IULIA, Librăria Humanitas, Bd. 1 Decembrie 1918, bl. M8-M10.
- BUCUREȘTI, Librăria Humanitas Kretzulescu, Calea Victoriei, nr. 45.
- CLUJ-NAPOCA, Librăria Humanitas, str. Universității, nr. 4.
- GALAȚI, Librăria Humanitas, str. Domnească, nr. 45.
- IAȘI, Librăria Humanitas 1, Piața Unirii, nr. 6.
- ORADEA, Librăria Humanitas „Mircea Eliade“, Bd. Republicii, nr. 5.
- PIATRA-NEAMȚ, Librăria Humanitas, str. Ștefan cel Mare, nr. 15, Galeriile „Viorel Lascăr“.
- RÎMNICU-VÎLCEA, Librăria Humanitas, Calea lui Traian, nr. 147, bloc D2, parter.
- SIBIU, Librăria Humanitas, str. Nicolae Bălcescu, nr. 16.
- TIMIȘOARA, Librăria Humanitas „Emil Cioran“, str. Florimund Mercy, nr. 1.
- TIMIȘOARA, Librăria Humanitas „Joc Secund“, str. Lucian Blaga, nr. 2.

Rețeaua STANDARD PRESS DISTRIBUTION din Cluj

- str. Regele Ferdinand (lângă magazinul Central).
- Calea Moșilor (vizavi de Primărie).
- Piața Unirii, nr. 17 (lângă Diesel).
- Piața Unirii, nr. 1 (lângă Continental).
- str. Napoca, nr. 19.
- Piața Grigorescu (lângă magazinul Profi).
- Piața Mărăști (stația de autobuz).
- str. Fabricii, nr. 1.
- str. Memorandumului, nr. 12.
- str. Plopilor (lângă Hotelul „Babeș-Bolyai“).
- str. Republicii, nr. 109 (Sigma Shopping Center).

Librăria de Artă GAUDEAMUS

Cluj-Napoca, str. Iuliu Maniu, nr. 3.

Librăria MUZEULUI LITERATURII ROMÂNE

SC Orfeu Ed SRL, București, bd. Dacia, nr. 12.

Circulara Uniunii Scriitorilor din România

Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din România nu este responsabilă pentru politica editorială a publicației și nici pentru conținutul materialelor publicate.

Comitetul Director
al Uniunii Scriitorilor
5 iunie 2003

Către cititorii revistei *Apostrof*

Vă puteți abona la revista *Apostrof* direct la redacție. Pentru aceasta, vă rugăm să plătiți contravaloarea abonamentului, prin:

1. mandat poștal, pe adresa:
Torockay-Lukács Iosif
Fundăția Culturală Apostrof
Cluj-Napoca, CP 1095, OP 1 Cluj, cod poștal 400750.

2. virament bancar, pe adresa:
Fundăția Culturală Apostrof
Sediul: Cluj-Napoca, Str. I. C. Brătianu, nr. 22
Cod fiscal: 4868907
Cont bancar: RO68BRDE130SV07853701300 (lei)
Deschis la BRD-Groupe Société Générale, Sucursala Cluj.

Prețul abonamentului, pentru persoane fizice și biblioteci din România, este de:

- 15 lei pentru 3 luni,
- 30 lei pentru 6 luni,
- 60 lei pentru un an.

Prețul abonamentului include taxele poștale de expediere. Prețul abonamentului pentru cititorii din străinătate este de:

- 12 euro sau 15 USD pentru 3 luni,
- 24 euro sau 30 USD pentru 6 luni,
- 48 euro sau 60 USD pentru un an.

Prețul abonamentului include taxele poștale de expediere par avion.

Datele necesare pentru viramentul acestui abonament:

Fundăția Culturală Apostrof
Sediul: Cluj-Napoca, Str. I. C. Brătianu, nr. 22
Cod fiscal: 4868907
Conturi bancare:
RO68BRDE130SV07853701300 (lei)
RO73BRDE130SV06534401300 (euro)
RO58BRDE130SV06674381300 (USD),
deschise la BRD-Groupe Société Générale, Sucursala Cluj, Bd. 21 Decembrie 1989, nr. 81-83,
SWIFT: BRDEROBU

Cuprins

• CAFÉ APOSTROF

Ședință comemorativă a SLR	Lucian Marina	2
Festivalul Internațional „Lucian Blaga“		29
Nominalizări pentru premiile USR pe anul 2010		29

• IN MEMORIAM

Mircea Horia Simionescu		2
Fănuș Neagu		2
Gheorghe Ene	Horia Gârbea	2
Ion Zubașcu, fie-i țărîna ușoară!	Marta Petreu	3

• PUNCTE DE REPER

La aniversară	Ion Urcan	4
---------------	-----------	---

• CU OCHIUL LIBER

Rădăcinile	Gelu Ionescu	6
------------	--------------	---

• DOSAR: ILARIE VORONCA

Ilarie Voronca – poet al modernității și al iubirii	Carol Iancu	7
Ilarie Voronca, 12 scrisori inedite către Saul Axelrud	Carol Iancu	13

• POEME

Voronca, fratele meu;		
Voronca și frumusețea lumii	Carol Iancu	23

• SĂ NE CUNOAȘTEM SCRITORII

New York și obsesia ghetoului la Norman Manea	Sonia Elvireanu	24
---	-----------------	----

• ESEU

Regăsirea <i>Regăsirii</i> :		
<i>Les Retrouvailles</i> de Arthur Adamov	Ștefana Pop-Curșeu	26

• BIBLIOTECI ÎN AER LIBER

Poeme	Ileana Mălăncioiu	28
(traducere în italiană de Danilo De Salazar)		



Editura Biblioteca Apostrof vă oferă următoarele cărți:

- **Mihail Sebastian. Dilemele identității**
ediție îngrijită de LEON VOLOVICI, 2009, 300 p. 25 lei
- Colecția „Filosofie contemporană”
- GABRIEL MARCEL, **A fi și a avea**
traducere de CIPRIAN MIHALI, 1997, 192 p. 3 lei
- Colecția „Filosofie modernă”
- FRIEDRICH NIETZSCHE, **Antichristul**
traducere de VASILE MUSCĂ, 2003, 128 p. 10 lei
- Colecția „Filosofie extrem-contemporană”
- JOSEPH RATZINGER, **Europa în criza culturilor**, traducere de DELIA MARGA, prefată de ANDREI MARGA, 2008, 92 p. 15 lei
- Colecția „Filosofie medievală”
- SF. ANSELM DIN CANTERBURY, **Monologiu despre esența divinității**
traducere de ALEXANDER BAUMGARTEN, 1998, 162 p. 3,50 lei
- Colecția „Filosofia religiei”
- HENRY CORBIN, **Paradoxul monoteismului**
traducere de JANINA IANOȘI, 1997, 216 p. 4 lei
- Colecția „Filosofie românească”
- VASILE MUSCĂ, **Spusul și de nespusul**, 2003, 146 p. 10 lei
- N. STEINHARDT, **Cartea împărțirii**, ediție gândită și alcătuită de ION VARTIC, ed. a IV-a, 2004, 140 p. 8 lei
- D. D. ROȘCA, **Introducere la „Viața lui Isus”. Mitul utilului**
traducere de DUMITRU ȚEPENEAG, ediție și postfată de MARTA PETREU, 1999, 138 p. 3,50 lei
- BUCUR ȚINCU, **Apărarea civilizației**
ediție îngrijită și prefată de MARTA PETREU, 2000, 132 p. 5 lei
- LAURA PAMFIL, **Noica necunoscut**, 2007, 288 p. 8,75 lei
- Colecția „Ianus”
- OVIDIU PECICAN, **Trasee culturale Nord-Sud**, 2006, 228 p. 15 lei
- CĂLIN TEUȚIȘAN, **Textul în oglindă: Reflexii ale imaginarului eminescian**, 2006, 202 p. 15 lei
- PETRU POANTĂ, **Efectul „Echinox” sau despre echilibru**, 2003, 176 p. 10 lei
- DORLI BLAGA, **Tatăl meu, Lucian Blaga**, 2004, 380 p. 20 lei
- GEORGE BANU, **Uitarea**, 2003, 80 p. 5 lei
- NORMAN MANEA, **Despre clovni**
eseuri, 1997, 230 p. 4 lei
- NORMAN MANEA, **Octombrie, ora opt**
proză, 1997, 186 p. 4 lei
- PHILIP ROTH, **Animal pe moarte**
roman, traducere de IRINA PETRAȘ, 2001, 132 p. 9,90 lei
- SANDA CORDOȘ, **Literatura între revoluție și reacțiune**, ediția a II-a, adăugită, 2002, 284 p. 15 lei
- LEV TOLSTOI, **Moartea lui Ivan Ilici**
traducere de JANINA IANOȘI, prefată de ION VARTIC, 2003, 96 p. 7,50 lei
- LUKÁCS JÓZSEF, **Povestea „orașului-comoară”:
Scurtă istorie a Clujului și a monumentelor sale**, volum ilustrat cu fotografii de VÁRDAL LEVENTE, 2005, 146 p. 20 lei
- GEORGETA HORODINCĂ, **Duminică seara**, 2006, 231 p. 20 lei
- ALEXANDRU VONA, **Să mai fiu o dată îndrăgostit**, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2005, 188 p. 20 lei
- ȘTEFAN BORBÉLY, **Despre Thomas Mann și alte eseuri**, 2005, 172 p. 20 lei
- MARTA PETREU, **Conversații cu...**, vol. II, 2006, 132 p. 20 lei
- RUXANDRA CĂSĂREANU, MARTA PETREU, CORIN BRAGA, VIRGIL MIHAILU, OVIDIU PECICAN, ION VARTIC, **Sadovaia 302 bis**, 2006, 204 p. 20 lei
- EUGEN PAVEL, **Între filologie și bibliofilie**, 2007, 170 p. 20 lei
- IRINA PETRAȘ, **Teoria literaturii: Dicționar-antologie**, 2002, 288 p. 20 lei
- ȘTEFAN BORBÉLY, **Proza fantastică a lui Mircea Eliade**, 2003, 224 p. 20 lei
- **Scriitorul și trupul său**, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2007, 264 p. 8,75 lei
- **Cele 10 porunci**, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2007, 276 p. 8,75 lei
- NICOLAE BĂRNA, **Dumitru Țepeneag**, 2007, 304 p. 7 lei
- Colecția „Scrinul negru”
- ZAHARIA BOILĂ, **Amintiri și considerații asupra mișcării legionare**
prefată de LIVIA TITIENI BOILĂ, ediție îngrijită de MARTA PETREU și ANA CORNEA, notă asupra ediției de MARTA PETREU, 2002, 160 p. 10 lei
- ZAHARIA BOILĂ, **Memorii**, 2003, 256 p. 12 lei
- **Procesul „tovarășului Camil”**, ediție îngrijită de ION VARTIC, prefată de MIRCEA ZACIU, 1998, 96 p. 2 lei
- I. D. SÎRBU, **Scrisori către bunul Dumnezeu**
ediție îngrijită de ION VARTIC, 1998, 244 p. 5 lei
- LUDOVICA REBREANU, **Adio pină la a doua Venire: Epistolar matern**, ediție îngrijită, prefată și note de LIVIU MALIȚA, 1998, 288 p. 5 lei
- ARTHUR DAN, **Mituri căzute (Din jurnalul unui psihiatru): Aforisme**, prefete de I. NEGOIȚESCU, ION VIANU, ALEXANDRU PALEOLOGU; ediție și notă asupra ediției de MARTA PETREU, 1999, 96 p. 3 lei
- DUMITRU ȚEPENEAG, **Destin cu popești. Șotroane** (în colaborare cu Editura Dacia), 2001, 144 p. 6,30 lei
- ALEXANDRU VONA, **Esmeralda**, fișă de dicționar de FLORIN MANOLESCU, desene de GABRIELA MELINESCU, 2003, 112 p. 7,50 lei
- KONSTANTINOS ARVANITIS, **Jurnal (1893-1899)**, traducere din neogreacă de CLAUDIU TURCITU, cuvânt înainte de MARTA PETREU, epilog de NICOLAE MĂRGINEANU (în colaborare cu Editura Polirom) 2009, 83 p. + ilustrații
- Colecția „Istoria filosofiei”
- CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU, **F. W. Nietzsche: Viața și filosofia sa**, 2003, 128 p. 10 lei
- Colecția „Poeme”
- TRISTAN JANCO, **Memoriile Șoahului**, 2006, 84 p. 15 lei
- Cărți în coeditare cu Ed. Polirom (le puteți comanda la www.polirom.ro):**
- ION VARTIC, **Bulgakov și secretul lui Koroviev: Interpretare figurală la Maestrul și Margareta**, ed. a II-a, adăugită, 2006, 160 p. 17,95 lei
- MATEI CĂLINESCU, **Mateiu I. Caragiale: recitiri**, ed. a II-a, 2007, 168 p. 19,95 lei
- ION VIANU, **Blestem și Bindecuvântare**, 2007, 182 p. 19,95 lei
- ION VIANU, **Investigații mateine**, 2008, 112 p. 19,50 lei
- MARTA PETREU, **Despre bolile filosofilor. Cioran**, 2008, 128 p. 19,90 lei



REDACȚIA:

MARTA PETREU
(redactor-șef)

LUKÁCS JÓZSEF
VIRGIL LEON
ANA SALOMIA CORNEA
IRINA PETRAȘ
Tehnoredactare:
FOGARASI EDITH

Vignetele revistei reprezintă variațiuni grafice de Mihai Barbu după desene de Franz Kafka.

ANA POP
(contabilitate)

EDITORI:

- Uniunea Scriitorilor din România
- Fundația Culturală Apostrof

Revista apare cu sprijinul:

- Fondului Cultural Național
- Consiliului Local și al Primăriei Cluj-Napoca

ADRESA REDACȚIEI:

Cluj-Napoca
Str. I. C. Brătianu, nr. 22
cod 400079
Tel., fax: 0264/432.444
e-mail: apostrof@revista-apostrof.ro

Pentru corespondență:

Revista Apostrof, CP 1095, OP 1,
Cluj-Napoca, 400750

• Revista APOSTROF figurează în Lista-catalog a publicațiilor interne, editată de RODIPET SA, la poziția 4251.

Manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază.

ISSN 1220-3122

Revista este înregistrată la OSIM cu nr. 45630/22.05.1996.

Revista APOSTROF este membră a Asociației Revistelor, Imprimeriilor și Editorilor Literare (ARIEL), asociație cu statut juridic, recunoscută de Ministerul Culturii și Cultelor.

Tiparul:
Centrul de Presă Reformat

Unica responsabilitate a revistei *Apostrof* este de a găzdui opiniile, oricât de diverse, ale colaboratorilor noștri. Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text aparține, în exclusivitate, autorului.

Apostrof

Puteți comanda orice carte la adresa: Cluj-Napoca, 400079, Str. I. C. Brătianu, nr. 22, tel. 0264/432.444 sau prin www.revista-apostrof.ro